

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра географії та методики її викладання

Реєстраційний № _____
«___» _____ 2020 р.

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

з економічної і соціальної географії

**ТЕРИТОРІАЛЬНІ СПОРИ КРАЇН ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ
СУЧАСНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ КАРТИ СВІТУ**

Студентки 5 курсу групи ГОЕ-м-15
географічного факультету
напряму підготовки (спеціальності)
014 Середня освіта (Географія)

Шевченко Анастасії Аркадіївни

Керівник: кандидат педагогічних наук,
доцент

Бурман Людмила Володимирівна

Оцінка:

Національна шкала

Шкала ECTS _____ Кількість балів

Члени комісії : _____

_____ (підпис) _____ (прізвище та ініціали)

_____ (підпис) _____ (прізвище та ініціали)

_____ (підпис) _____ (прізвище та ініціали)

Кривий Ріг – 2020 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ОСНОВИ ТЕОРІЇ ГЕОГРАФІЧНОГО ВИВЧЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ СПОРІВ КРАЇН	8
1.1. Поняття про територіальний спір як фактор формування політичної карти світу, підходи до визначення його змісту в науковій літературі	8
1.2. Класифікація і типи територіальних спорів на сучасній політичній карті світу	
1.3. Методика географічного вивчення територіальних спорів.....	
Висновки до розділу 1	
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА ФАКТОРІВ ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ КАРТИ СВІТУ ЯК ГЕОГРАФІЧНЕ ПІДГРУНТТЯ ДОСЛІДЖЕННЯ	
2.1. Поняття і зміст сучасної політичної карти світу в науковій літературі	
2.2. Місце територіальних спорів у системі факторів формування політичної карти світу	
Висновки до розділу 2	
РОЗДІЛ 3. ЗМІНИ ПОЛІТИЧНОЇ КАРТИ СВІТУ ПІД ВПЛИВОМ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ СПОРІВ КРАЇН	
3.1. Перетворення на сучасній політичній карті Європи	
3.2. Перетворення на сучасній політичній карті Азії	
3.3. Перетворення на сучасній політичній карті Латинської Америки	
3.4. Територіальні спори на сучасній політичній карті Англо-Америци	
3.5. Перетворення на сучасній політичній карті Африки	
3.6. Перетворення на сучасній політичній карті Австралії	
Висновки до розділу 3	
ВИСНОВКИ	
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	
ДОДАТКИ	
ДОДАТОК А	
ДОДАТОК Б	
ДОДАТОК В	

ВСТУП

Актуальність дослідження. Політична карта світу є відображенням місця країн у сучасному світі, їх політико-адміністративної структури, еволюції форм державного устрою. Зміни на політичній карті мають динамічний характер і класифікуються на якісні та кількісні (лінійні). З-поміж кількісних факторів її формування виділяються обставини, результатом дії яких є зміна площі державної території. Це, зокрема, і міждержавні суперечки за право поширювати державний суверенітет на ту чи ту територію. Якщо ці суперечки набувають системного характеру, задля їх розв'язання застосовують норми міжнародного права, а їхнім дослідженням займаються представники різних наук, включно й географічних.

Державна територія, як визначає львівський географ Мирослав Дністрянський, автор навчального посібника «Політична географія України» [29], є одним із основних атрибутів державності. Науковець доводить, що зважаючи на параметри й властивості (розміри, конфігурацію, географічне положення, ступінь освоєння) державної території, – це важливий чинник структуризації та еволюції держав. А принцип *територіальної цілісності держав* є одним із наріжних каменів системи Організації Об'єднаних Націй (ООН) і міжнародного правопорядку після Другої світової війни, про що стверджують дослідники в сфері міжнародного права [30]. Питання територіальної цілісності на міжнародному рівні унормовуються, зокрема, в Статуті ООН. Стаття 2 частини 4 Статуту регламентує: «Держави-члени повинні утримуватися у своїх міжнародних відносинах від погрози силою або використання сили проти *територіальної цілісності* (territorial integrity) або політичної незалежності будь-якої держави» [87]. Ключові обов'язки держав щодо *територіальної цілісності* зафіксовані також у Декларації про принципи міжнародного права 1970 року [23] та Гельсинському акті 1975 року (Гельсинська декларація, Гельсинський декалог) [32]. Відтак

принцип *територіальної цілісності* є одним із десяти основоположних принципів міжнародного права, нормою поведінки у міждержавній сфері. Одним із наслідків його порушення є поява *територіальних спорів* (конфліктів).

В основу вивчення територіальних спорів науковці закладають поняття *території*. Територія є міждисциплінарним поняттям, фундаментальним у системі наукових знань. З точки зору предмету цього дослідження важливим є спостереження Н. Севостьянової: держава не може існувати без території, яка фізично визначає саму державу. Задля здійснення влади на національному рівні та участі у міжнародних відносинах державі необхідно мати визначену територію [79].

В географічній науці вивчення спірних територій є одним із напрямів досліджень *політичної географії* – суспільно-географічної дисципліни, предметна область якої включає територіальну організацію та географічні закономірності формування і розвитку політичної сфери життя суспільства.

Актуальність вивчення територіальних спорів в контексті їхнього впливу на формування політичної карти світу й окремих регіонів зумовлене необхідністю пошуку наукового обґрунтування причин виникнення територіальних спорів, з'ясування географічних закономірностей їх протікання та вірогідних сценаріїв розв'язання на сучасному етапі. Це зумовило вибір теми дослідження: «**Територіальні спори країн як фактор формування сучасної політичної карти світу**».

Мета дослідження – із використанням наукового апарату суспільної географії здійснити аналіз територіальних спорів як фактора формування сучасної політичної карти світу.

Об'єкт дослідження – політична карта світу на сучасному етапі її формування.

Предмет дослідження – територіальні спори як фактор формування сучасної політичної карти світу.

Завдання дослідження обумовлені його метою і передбачають:

1. Проаналізувати сутність поняття «територіальний спір» та підходи до визначення його змісту в науковій літературі, здійснити типологію і класифікацію територіальних спорів, розробити методикку географічної оцінки їх впливу на зміни політичної карти світу.

2. Скориставшись розробленою методикою, оцінити характер і ступінь впливу територіальних спорів на політичну карту світу на сучасному етапі її формування.

3. За результатами аналізу сформованої авторкою бази даних та розроблених картографічних матеріалів здійснити «паспортизацію» територіальних спорів у межах макрорегіонів світу, виявити просторові диспропорції в їх поширенні.

Методи дослідження. В процесі досягнення мети та реалізації завдань дослідження були використані такі методи:

– *теоретичні*: аналізу та синтезу задля визначення сутності і змісту основних понять дослідження; індукції та дедукції; абстрагування задля географічного витлумачення територіального спору; систематизації задля проведення географічної класифікації і типології територіальних спорів тощо;

– *емпіричні*: географічного опису задля фіксації суттєвих характеристик територіальних спорів у процесі їх «паспортизації»; географічних порівнянь задля з'ясування спільних рис і відмінностей між територіальними спорами різних класів, типів, в різних макрорегіонах; картографічний (картометричний і картодемонстраційний) задля візуалізації елементів сформованої авторкою бази даних та виявлення геопросторових закономірностей поширення територіальних спорів на політичній карті світу.

Задля обробки зібраного картографічного і фактологічного матеріалу, статистичних даних використане програмне забезпечення Microsoft Excel (база даних) та Google map (картографічні матеріали).

Теоретико-методологічне підґрунтя дослідження. Проблема вивчення територіальних спорів не є новою. Її витоки припадають на 1930 –

1940-і рр. Теоретична ж база вивчення територіальних спорів сформувалася в останній чверті ХХ ст. Так, дослідженню питання вивчення міжнародних територіальних спорів присвячені роботи фахівців у сфері міжнародного права та міжнародних відносин, зокрема М. Буроменського [13], В.Буткевича [14], О. Задорожного [30], Б. Клименка [36]; соціологів Р. Дарендорфа [21], Дж. Догерті і Р. Пфальцграфа [108]; географів Пола Р.Гензеля [114], М. Дністрянського [29], В. Колосова [34.], Р. Сливки [81], В. Стафійчука [88] та ін.

Інформаційну основу дослідження склали дані Організації Об'єднаних Націй та її галузевих підрозділів; неурядових організацій, які займаються дослідженням міжнародних територіальних спорів; незалежних міжнародних інститутів з дослідження проблем конфліктів; офіційні веб-сайти органів державної влади країн – суб'єктів територіальних спорів тощо.

Хронологічні межі дослідження. Дослідження ґрунтується на матеріалах аналізу актуальних на 2019 – 2020 роки (час виконання роботи) територіальних спорів на політичній карті світу та її окремих регіонів.

Хорологічні межі дослідження. Відповідно до предмету дослідження, аналізу підлягали зміни на політичній карті світу, що виникли внаслідок впливу територіальних спорів, зокрема і спори в межах окремих макрорегіонів (Європи, Азії, Африки, Америки, Австралії та Океанії).

Практичне значення отриманих результатів дослідження. Магістерська робота має певне практичне значення, пов'язане із результатами, отриманими в ході формування бази даних «Територіальні конфлікти на політичній карті світу».

Структура магістерської роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Зміст дослідження викладений на 99 сторінках друкованого тексту, який містить 6 таблиць, 35 рисунків, 5 додатків. У

списку використаних джерел 123 найменування, із яких 14 – іноземними мовами.

РОЗДІЛ 1. ОСНОВИ ТЕОРІЇ ГЕОГРАФІЧНОГО ВИВЧЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ СПОРІВ КРАЇН

1.1. Поняття про територіальний спір як фактор формування політичної карти світу, підходи до визначення його змісту в науковій літературі.

Логіка будь-якого наукового дослідження передбачає першочергове з'ясування його наукового апарату. У цій магістерській роботі для нас важливо визначити зміст поняття «територіальний спір», а також суміжні з ним та похідні термінологічні конструкти «міжнародний спір», «міжнародна ситуація», «територіальна суперечка» та інші, які дослідники повсякчас вживають як слова-синоніми без належного обґрунтування.

Проведений нами аналіз наукової літератури дозволяє стверджувати про переважний розгляд територіальних спорів як різновиду *міжнародних конфліктів*. Теоретичним підґрунтям вивчення територіального спору є наукові розвідки в сфері міжнародного права та міжнародних відносин, на які в нашому дослідженні логічно накладається методологічний апарат геоконфліктології. Тож свою першочергову увагу ми звернули на аналіз відповідних міжнародних актів, документів міжнародних організацій.

У складеному українським дипломатом О. Задорожнім [31] переліку міжнародних договорів, положення яких містять юридичні зобов'язання держав дотримуватись десяти основних принципів, містяться й установчі договори (статути) регіональних міжнародних організацій: Статут Організації американських держав 1948 року, Статут Ради Європи 1949 року, Пакт Ліги арабських держав 1945 року із подальшими змінами, Хартія африканської єдності 1963 року та Установчий акт Африканського союзу 2000 року, Статут Організації «Ісламська Конференція» 1972 року і новий Статут 2008 року, Статут Асоціації регіонального співробітництва країн Південної Азії 1985 року, Договір про дружбу та співробітництво в Південно-Східній Азії 1976 року, Статут Асоціації держав Південно-Східної

Азії 2007 року, Угода про створення Співдружності Незалежних Держав 1991 року та Статут СНД 1993 року.

Найвищу міжнародну правову ієрархію, звісно, має Статут ООН. Стаття 1 Статуту для кваліфікації конфліктних відносин використовує поняття про міжнародні *спори* та *ситуації*. Однак визначення цих понять в Статуті не наводиться. Глава VI «Мирне розв'язання спорів» визначає зобов'язання мирного розв'язання міжнародних спорів усіма державами-членами ООН. Статут містить покликання на мирне розв'язання кількох видів *міжнародних спорів*. З-поміж них: «міжнародні спори» (стаття 2); «спір, продовження якого могло б загрожувати підтримці міжнародного миру й безпеки» (стаття 33); «спори юридичного характеру» (стаття 36); «будь-який спір» (стаття 38) як спір, який може й не бути прямою загрозою підтримці міжнародного миру; «місцеві спори» (стаття 52).

У логіці Статуту «спір» розуміється як конфлікт правових поглядів, що має місце на першому етапі розгляду справ країн-учасниць у Міжнародному Суді.

Згідно з поглядами британців Ф. Нортеджа і М. Донелана, міжнародним спором є «сформульована розбіжність у думках щодо права, факту або справедливості у взаємних відносинах держав» [112].

Б. Клименко під територіальним спором розуміє існування викристалізованих і сформульованих розбіжностей щодо ясно вираженого та об'єктивно існуючого предмета спору: існування і застосування норми про кордон та про суверенітет над певною територією [36].

М. Буроменський в навчальному посібнику з міжнародного права [13] визначає міжнародний спір як формально (об'єктивно) виражену суперечність між суб'єктами міжнародного права з питання факту або права. Автор наголошує, що міжнародний спір – це юридичний факт, констатація наявності якого вимагає від його учасників та інших заінтересованих суб'єктів міжнародного права реалізації принципу мирного розв'язання міжнародних спорів. Як справедливо бачиться автору, спір характеризується

наявністю конкретних розбіжностей між державами, котрі мають бути визнані (підтверджені) державами, в іншому випадку мова не йде про спір.

З цим погоджується й авторський колектив підручника з міжнародного права за редакцією В. Антипенка [47]. У найбільш загальному вигляді міжнародний спір кийські науковці розглядають як специфічні політико-правові відносини, що виникають між двома чи більше суб'єктами міжнародного права, як наслідок і, водночас, як спосіб розв'язання суперечностей, що склалися у сфері цих відносин. А поділ міжнародних конфліктних відносин на спори й ситуації вважають умовним і відносним. Термін «ситуація» вони вважають ширшим поняттям, ніж спір, зокрема таким, що може як призвести, так і не призводити до міжнародного спору, завжди передуючи йому. Спір має місце тоді, коли держави взаємно пред'являють претензії з приводу одного й того ж предмета, спору. Ситуація ж має місце тоді, коли зіткнення інтересів держав не супроводжується взаємним висуванням претензій, хоча й породжує тертя між ними, наголошують дослідники.

Один із провідних дослідників питання, російський науковець О. Орлов територіальним спором вважає об'єктивно існуючі і точно сформульовані розбіжності держав щодо права, пов'язаного із встановленням правового режиму і приналежності певній території [56;57].

Розглядаючи проблемні питання та принципи міжнародної безпеки, В. Ачкасов наголошує, що для наявності спору недостатньо констатації самої лише різниці в поглядах сторін із питання права чи факту або ж їхніх інтересів. Така розбіжність повинна бути об'єктивно виражена в офіційних діях принаймні однієї із сторін. Також у спорі є учасники, у яких претензії завжди сформульовані і збігаються з предметом спору. При цьому держави свої претензії обґрунтовують законними інтересами і нормами міжнародного права [6].

Р. Алямкін у своєму дисертаційному дослідженні, присвяченому мирному розв'язанню міжнародних територіальних спорів [3], як і інші

дослідники зауважує на тому, що поняття «міжнародний спір» нормативно не закріплено, а міжнародні судові органи у своїй практиці орієнтуються на визначення міжнародного спору, надане Постійною палатою міжнародного правосуддя (далі – ППМП) у справі Греція / Сполучене Королівство *Мавроматіс* 1924 р.

На основі такого класифікаційного критерію, як *предмет спору*, більшість науковців з-поміж міжнародних спорів виділяють такий їх різновид, як міжнародні територіальні спори, предметом яких виступає право, пов'язане із встановленням правового режиму і приналежності території [93].

Таким чином, у доктрині міжнародного права, що задовольняє і наше дослідження в якості його теоретичної основи, термін «міжнародний спір» слугує *родовим* (узагальнюючим) *поняттям*. Похідним від нього *видовим* *поняттям*, відповідно, є категорія територіального спору.

У *географічних науках* вивчення територіальних спорів, територіальних конфліктів належить до предметної області *географії конфліктів* (геоконфліктології, географічної полемології) – нового напрямку суспільної географії і політичної географії. За М. Мироненком та А. Денисенком, геоконфліктологія – це наука, яка вивчає в сукупності географічні, політичні та інші чинники, які здійснюють вплив на виникнення, розвиток та наслідки політичних, в т.ч. військових конфліктів [49].

Львівський географ М. Дністрянський у навчальному посібнику «Політична географія України» (2014) [29], аналізуючи предмету приналежність аналізу територіальних конфліктів витлумачує, що формуванню геоконфліктології як напрямку суспільної географії сприяла загальна тенденція до соціологізації географії.

На переконання франківського географа Р. Сливки [82], вперше в Україні визначення поняттю географічна полемологія, як синонімічного геоконфліктології, дає А. Гольцов, який виділяє її як одну із «галузевих» політико-географічних дисциплін, що є наукою про вплив географічних

факторів на виникнення і поширення різноманітних конфліктів: політичних, соціальних, етнічних, релігійних, військово-політичних [17].

За Р.Сливкою, у світі визнаними фахівцями у вивченні *просторової природи* конфліктів і постконфліктних територій є І. Валлерстайн, І. Лакост, Т. Гомер Діксон, Д. Грегори, Д. Гурняк, Р. Ішток, П. Раутлідж, А. Робінсон, Дж. О'Тоал, В. Колосов, М. Феріш та ін. [82].

В Україні проблеми географії політичних конфліктів висвітлені в працях М. Дністрянського [29], О. Швець [104], Р. Сливки [119].

Об'єктом геоконфліктології є територіально-політичний конфлікт, який Р.Сливка розглядає як своєрідну територіально-політичну систему, що є сукупністю елементів конфлікту (суб'єкти конфлікту, підбурювачі, модератори, група підтримки, предмет конфлікту, конфліктна ситуація та ін.), які функціонують на певній території. Територіально-політичний конфлікт є боротьбою двох або декількох суб'єктів міжнародних відносин за владу над територією, суверенне право визначати її статус і використовувати ресурси, які вона містить [81]. Разом з поняттям конфлікту автор аналізує доцільність близьких за значенням, але не тотожних за змістом термінів «ворожість», «суперництво», «конкуренція», «криза», «суперечність».

Таким чином, у магістерській роботі під *територіальним спором* ми будемо розуміти різновид міжнародного спору який стосується певної частини території і в момент виникнення знаходиться під юрисдикцією однієї із спірних держав, на яку претендує інша держава, під впливом власних міркувань і аргументів.

В логіці географічного вивчення територіальних спорів важливим видається аналіз підходів до тлумачення понять «*територія*», «*державна територія*» як об'єктів спору.

На думку камерунського філософа і наукового діяча Жозефа-Акілле Мембе, сформульованої у відомій статті «На межі світу: межі, територіальність та суверенітет в Африці» (2000, переклад видатного Стівена Рандалла), територія як об'єкт спору має величезне значення для держави,

поряд з населенням вона є матеріальною основою існування держави, закладає основу його економічного і політичного рівня розвитку [111].

Більшість юристів-міжнародників та політологів, зокрема й О. Дахно, сходяться в тому, що територія в міжнародному праві відіграє важливу роль із позицій її приналежності або неприналежності визначеному територіальному суверену (державі) або можливості її використання всіма державами – членами світового співтовариства.

Звідси вони виділяють кілька видів територій:

- а) державну;
- б) міжнародну.
- в) території зі змішаним режимом;
- г) території з особливим режимом [22].

Державна територія, як визначає львівський географ Мирослав Дністрянський, автор навчального посібника «Політична географія України» [29], є одним із основних атрибутів державності. Науковець доводить, що зважаючи на параметри й властивості (розміри, конфігурацію, географічне положення, ступінь освоєння) державної території, – це важливий чинник структуризації та еволюції держав. А принцип *територіальної цілісності держав* є одним із наріжних каменів системи Організації Об'єднаних Націй (ООН) і міжнародного правопорядку після Другої світової війни, про що стверджують дослідники в сфері міжнародного права [30].

Загальний склад державної території унаочнив Дмитро Купрієнко із співавторами (рис. 1.1.2).

Рис. 1.1.2. Загальний склад державної території [42].

На переконання Н. Севостьянної, розгляд сутності територіальних спорів доцільний з позицій загальновизнаних принципів міжнародного права, зокрема принципів *територіального суверенітету*, невтручання та взаємоповаги до суверенітету інших держав [79].

Питання територіальної цілісності на міжнародному рівні унормовуються, зокрема, в Статуті ООН. Стаття 2 частини 4 Статуту регламентує: «Держави-члени повинні утримуватися у своїх міжнародних відносинах від погрози силою або використання сили проти *територіальної цілісності* (territorial integrity) або політичної незалежності будь-якої держави» [87]. Ключові обов'язки держав щодо *територіальної цілісності* зафіксовані також у Декларації про принципи міжнародного права 1970 року [23] та Гельсинському акті 1975 року (Гельсинська декларація, Гельсинський

декалог) [32]. Відтак принцип *територіальної цілісності* є одним із десяти основоположних принципів міжнародного права, нормою поведінки у міждержавній сфері. Одним із наслідків його порушення є поява *територіальних спорів* (конфліктів).

Поняття території є однією із центральних категорій також у політико-правовій та державно-управлінській науці. Як зазначають автори навчального посібника «Адміністративно-територіальний устрій країн Європейського Союзу» (2015), з феноменом території синергетично пов'язані практично всі фундаментальні явища політико-правового та державноуправлінського життя сучасного суспільства і держави. Територія держави завжди була і залишається одним із ключових ресурсів її розвитку, а територіальний потенціал – одним з основних показників для оцінки сучасних держав, раціональне використання якого є важливим чинником ефективного та безпечного розвитку будь-якої країни. [1].

Поняття території є класичним предметом вивчення географії. Геопросторові спори щодо приналежності територій вивчаються представниками таких галузей наукового знання, як міжнародне право, міжнародні відносини, політологія, політична географія та інші.

Географи розглядають територію як універсальний географічний ресурс.

За Е. Алаєвим, [2], територія – частина твердої поверхні Землі з притаманними їй природними та антропогенними властивостями і ресурсами, яка має протяжність (площу) як особливий вид просторового ресурсу, а також географічне положення.

О. Топчієв із співавторками в навчальному посібнику «Регіоналістика: географічні основи регіонального розвитку і регіональної політики» [99] наголошують на загальновідомості та загальновизнаності поняття «територія» з одного боку, а з іншого зауважують на тому, що в наш час ця категорія розкривається все новими аспектами і якостями і потребує подальшого вивчення.

На переконання херсонського географа Д. Мальчикової, в географічних дослідженнях території доцільно виділяти специфічні суспільно-географічні характеристики і особливості використання території як ресурсу, з-поміж яких для нашого дослідження мають значення такі:

1) у методологічному аспекті – територія є геопросторовим базисом життєдіяльності людей;

2) територія – це простір для розселення населення та розміщення будь-яких видів господарської діяльності людей;

3) будь-яка компонентно-галузева характеристика середовища (зокрема і політична) просторово координована – має свою обов'язкову прив'язку до певної території, до конкретних місць, місцеположень, ареалів;

4) оцінку території визначає наявність чотирьох головних характеристик: ресурсного потенціалу місця (місцеположення) території; потенціалу соціально-економічних ресурсів території; потенціалу ємкості території для розселення і головних видів економічної діяльності; потенціалу ємкості території залежно від рівня її господарського освоєння;

5) характеристики територіальних ресурсів можуть бути розроблені й використані тільки співставно з їх просторовим розміщенням та територіальною прив'язкою: поза територією вони не існують;

6) реальне використання територіальних ресурсів є «багатошаровим»: територіальна сумісність лише окремих видів природокористування є конфліктною і навіть взаємовиключною, але більшість видів природокористування є сумісними тією чи іншою мірою [45].

Основні характеристики територіального спору. За результатами аналізу наукових джерел нам вдалося встановити основні сутнісні характеристики територіальних спорів. До їх числа насамперед відносяться *ознаки* територіального спору, з-поміж яких логічно виділяти внутрішні та зовнішні.

Як дослідив Р. Алямкін, до *внутрішніх ознак* територіального спору, які відображають його міжнародно-правову природу, відносяться три основні

елементи, а саме: об'єкт, предмет та суб'єкти спору. Об'єктом міжнародного територіального спору дослідник закономірно вважає державну територію, предметом – ті суперечності, що виникають між сторонами і в яких проявляється міжнародно-правова сутність спору. З огляду на специфіку міжнародних територіальних спорів, їх суб'єктами можуть бути лише держави та народи, які борються за національну незалежність і створення власних держав. Однак, можливість останніх бути стороною у міжнародному територіальному спорі є досить спірною, зважаючи на принципи територіальної цілісності та непорушності державних кордонів. Для того, щоб певна ситуація вважалася міжнародним спором, претензія однієї сторони повинна відповідати претензії іншої сторони, що є кваліфікаційною ознакою будь-якого міжнародного спору. У контексті міжнародних територіальних спорів претензії держав – сторін спору повинні стосуватися певної визначеної території [3]. В узагальненому вигляді внутрішні ознаки територіального спору ми представили в формі схеми (рис. 1.1.1).

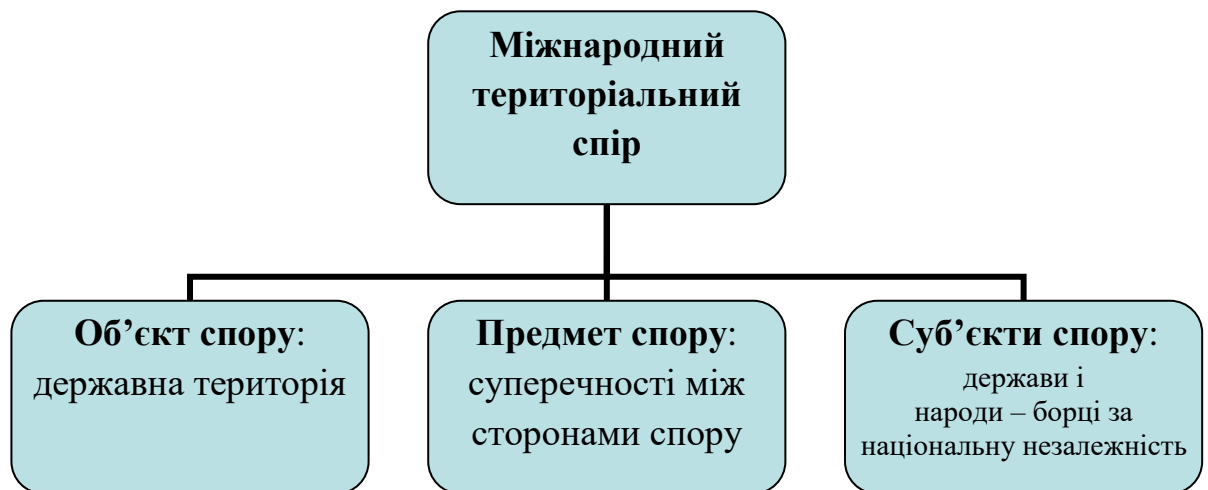

Рис. 1.1.1. Внутрішні ознаки міжнародного територіального спору (складено авторкою за [2]).

Дослідник встановив, що зовнішні ознаки міжнародного спору проявляються у його впливі на міжнародний правопорядок. Деякі справи лише підтверджують норми міжнародного права, на яких ґрунтується міжнародний

правопорядок, а інші – впливають на їхню зміну, визначаючи динаміку міжнародного права та закладаючи основи його прогресивного розвитку [2].

Розмірковуючи над тим, що ж насправді являє собою територіальний спір, важливо позначити *структуру* даного поняття. Так, найбільш універсальною, такою що відповідає міжнародному праву, слід визнати структуру спору, запропоновану Б. Клименком. Автор обґрунтовує позицію, суть якої: територіальна суперечка характеризується трьома елементами в сукупності: суб'єктами – державами, наявністю оспорюваного кордону або території і чітко визначеним збігом об'єкта і предмета спору. Саме об'єкт і предмет спору, за твердженням науковця, дозволяють відокремити територіальні суперечки від суперечок, пов'язаних із розв'язанням проблем територіального характеру, але не мають на меті встановлення територіального суверенітету над певною територією або здійснення її делімітації [36].

Аналіз баз даних міжнародних спорів, зокрема Conflict Database [109], бази даних ЦРУ [71] та власної бази даних «Міжнародні територіальні конфлікти» (додаток А) можемо стверджувати про різні *територіальні рівні* територіальних спорів, з-поміж яких:

- локальний (при встановленні причин його виникнення);
- регіональний;
- глобальний (при визначенні основних учасників).

Аналіз наукової літератури утвердив нас у думці, що за своєю суттю територіальний спір – це *процес*. Його ключовими *властивостями* є *мінливість* та *динамічність*.

1.2. Класифікація і типи територіальних спорів на сучасній політичній карті світу.

На основі теоретичного узагальнення джерельної бази можна стверджувати, що єдина, прийнятна для різних напрямів наукового знання, класифікація територіальних спорів ще не напрацьована. Та й необхідність

єдиної класифікації – питання з розряду дискусійних.

Однак очевидним є висновок, що найчастіше територіальні спори класифікують за об'єктом і предметом спору; ступенем безпеки для міжнародного співтовариства; географією розповсюдження; числом суб'єктів (рис. 1.2.1).

Рис. 1.2.1. Класифікація територіальних спорів (відповідно до підходів ООН).

Однією з найбільш відомих є класифікація територіальних спорів за умовами виникнення:

- територіальний спір, що виник у звичайних умовах, та продовження якого не викликає загрози миру і безпеці;
- територіальний спір, продовження якого загрожує миру і безпеці, та який за власною ініціативою може розглянути Рада Безпеки ООН на підставі статей 37, 38 її Статуту.

За кількістю сторін територіальні спори логічно поділяються на двосторонні та багатосторонні.

Задля цілей нашого дослідження важливим є аналіз підходів до класифікації територіальних спорів, виконаний Н. Севостьяною (2016) [79].

Характеризуючи територіальні спори між державами, авторка поділяє їх на:

I. Споры, в основі яких лежить позиція сторін щодо територіального суверенітету:

- не погоджуються щодо демаркації міжнародного кордону;
- одна з держав окупувала територію, на яку претендує інша держава, а держава окупант відмовляється поступитися контролем;
- одна з держав відмовилася визнавати незалежність та суверенітет іншої держави та намагається анексувати всю територію такої держави або її частину.

II. Споры щодо кордонів і територій:

- спори щодо визначення кордону між державами;
- спори щодо певної території.

Як пояснює Н.Севостьянова, спори щодо кордонів виникають, коли дві або більше держави сперечаються щодо проведення лінії кордону між їх визнаними територіями. У територіальних спорах одна з держав у процесі визначення кордону намагається відсторонити іншу державу від володіння певною територіальною площею. Тому коли спір стосується певної території, то одна з держав може повністю втратити контроль над територією. Водночас, коли спір стосується визначення лінії кордону між прилеглими територіями різних держав, як правило, жодна з держав не втрачає ефективного контролю та юрисдикції на своїй території.

Ще однією класифікаційною ознакою територіальних спорів є причини їх виникнення. З-поміж *причин боротьби за територію* між державами дослідники виділяють:

- етнічні зв'язки певної групи населення держави з визначеною територією (Н. Севостьянова, 2016 [79]);
- території як символічне джерело національної гордості та ідентифікації для населення (С. Сайдеман, 1997 [117]).

Іншими причинами територіальних спорів можуть бути:

- право виходу до моря;
- доступ до мінеральних ресурсів;
- можливість здійснювати рибальство;
- зміцнення міжнародного авторитету держави;
- визначення кордонів або встановлення суверенітету над певною територією.

Узявши за основу пропозиції Н. Севостьянової [79], послуговуючись даними В. Кононенка [35], міжнародних баз даних Conflict Database [109] та Всесвітньої книги фактів ЦРУ [71], маючи на меті унаочнення та систематизацію інформації щодо причин і підґрунтя територіальних спорів, ми розробили табл. 1.2.1.

Таблиця 1.2.1

Причини міжнародних територіальних спорів (складено авторкою)

Причини територіального спору	Підґрунтя територіального спору	Приклади спорів
Визначення кордонів між державами	Історичне	Кордон між Буркіна-Фасо та Республікою Малі (Агашерська війна, «Різдвяна війна»), 1985 р.
	Релігійне	Храм Преах Віхеар (Камбоджа проти Таїланду: 1961; 1962; 2013). Світова спадщина ЮНЕСКО з 2008 року [76]
	Конкуренція держав щодо використання ресурсів	Качський ран, 1965 р. (Пакистан проти Індії) [35].
Право виходу до моря чи міжнародних вод	Економічне	Спір Хорватії та Словенії щодо кордону в Піранській затоці Адріатичного моря через створення для Словенії коридору через хорватські територіальні води шириною 4,63 км (2018 р.). Бенефіціари – словенські рибалки [16].
Доступ до мінеральних ресурсів	Економічне, торговельне, конкуренція щодо використання ресурсів	Територіальні спори в Арктиці: – спір США і Канади за континентальний шельф в Арктиці в багатому на енергоресурси районі моря Бофорта між Юконом та Аляскою та інші. У травні 2019 Канада направила до ООН підсумкову заявку на розширення свого континентального шельфу в Арктиці [11]; – спір США і Канади щодо права Канади на район Північно-Західного проходу,

Причини територіального спору	Підгрунтя територіального спору	Приклади спорів
		який пролягає водними шляхами Арктичного архіпелагу і є привабливим потенційним торговельним шляхом, що скоротить шлях з Європи до країн Азії (2019 р.).
Можливість здійснювати рибальство	Економічне	Англо-норвезький спір про рибальські зони (1951 р.) [35].
Делімітація континентального шельфу	Неврегульованість питання у міжнародному морському праві	– Делімітація континентального шельфу Польщі і Швеції по дну Балтійського моря; – спір про шельф між Лівією і Тунісом (1982 р.); – спір між США і Канадою щодо затоки Мен (1984 р.).

Як свідчить таблиця, причини та підгрунтя міжнародних територіальних спорів варіюються від історичних до торговельно-економічних та причин, пов'язаних із неврегульованістю спірних питань в міжнародному праві.

Задля цілей цього дослідження ми мали на меті класифікувати територіальні спори за географічними ознаками. Результати класифікації наведені в табл. 1.2.2.

Таблиця 1.2.2

Класифікація територіальних спорів за географічними ознаками
(складено авторкою)

Класифікаційна ознака			Приклади територіальних спорів	
За типом географічного об'єкту, що є предметом спору	Фізико-географічні об'єкти	Острови	Зміїний (Україна)	
		Півострови	Крим (Україна)	
		Скелі, гірські вершини	Роколл(Британія)	
		Річки	Ессекібо(Венесуела)	
	Суспільно-географічні об'єкти	Родовища корисних копалин	Потенційні	Ілемський трикутник(Судан)
			Розвідані	Трикутник Халаїба(Судан)
		Міста, адміністративні одиниці		Кангване і Інгваума

Класифікаційна ознака			Приклади територіальних спорів
			(ПАР)
За територіальним рівнем	Глобальні	Острови	Парасельські (Китай)
	Регіональні	Річки	Емс(Нідерланди)
	Локальні (місцеві)	Адміністративна одиниця, село	Бурі(Еритрея)
За положенням об'єкту спору відносно материка	Материкові	Озеро Півострови	Боденське (Франція) Бакассі(Камерун) Банк дю Гейзер (Франція) Шпицберген(Росія)
	Узбережні		
	Шельфові	Риф	
	Акваторіальні	Острови	
За розташуванням у межах макрорегіону	Європа	Острови	Перехіль(Іспанія) Південні Курильські (Японія) Навасса (США) Суарес(Бразилія)
	Азія		
	Англо-Америка		
	Латинська Америка		
	Африка	Міста, адміністративні одиниці	Єнга(Гвінея)
	Австралія та Океанія	Острови	Вейк(Маршалові острови)
За ступенем територіальної концентрації територіальних спорів	Високий	Острови	Фолклендські (Мальвінські)
	Помірний	Льодовикове поле	Південно-Патагонське (Аргентина)
	Низький	Затока	Піран (Хорватія)
За кількістю населення, що проживає на спірній території	Наявне постійне населення	Міста, адміністративні одиниці	Заламбесса(Еритрея)
	Постійне населення відсутнє	Острови	Ганса (Ірландія)
За розміщенням відносно спірних меж	Державних та/або адміністративних кордонів	Південно-західний державний кордон	В районі річки Ісфара(Киргизія)
	Природних рубежів (річок, гірських систем, тощо)	Гірські вершини	Гори Паміру(Китай)
За компонентом ЕГП, що став причиною спору	Транспортно-географічне	Острови	Ешмор і Картъє(Індонезія)
	Еколого-географічне	Острови	Банаба(Океанія)
Щодо центральності розташування об'єкту спору	Центральне	Міста, адміністративні одиниці	Паланка(Україна)
	Периферійне	Адміністративні одиниці	Гібралтар(Британія)
	Напівпериферійне	Острови	Хавар(Катар)

Більш детально запропонована в табл. 1.2.2 класифікація буде описана під час характеристики територіальних спорів у третьому розділі цього дослідження. Зараз же до прикладу зазначимо, що з точки зору політичної географії та геоконфліктології цікавою видається класифікація територіальних спорів за типом географічного об'єкту, що є предметом спору. Наша цікавість до цієї класифікаційної ознаки ґрунтується на наявності наукового доробку українських географів. Так, після анексії українського Криму Російською Федерацією, з'явилися глибокі дослідження Романа Сливки щодо динаміки територіальних конфліктів, об'єктами яких є півострови [83].

Як зазначає автор, існує небагато політико-географічних праць, які б розглядали півострови в контексті їх вразливості до конфліктів. Зокрема він виокремлює працю В. Рей, О. Грози «Балкани» (2009) [121], де автори розвивають концепцію «in-betweeness», що описує геополітичний стан регіону, за якого зовнішні гравці мають більший вплив на конфліктні процеси, ніж внутрішні чинники.

Півострівні ексклави в якості вразливих до територіально-політичних суперечностей аналізує Є. Винокуров [15]. Крим з точки зору його геополітичної значимості описав М. Багров [8]. Вразливість Кримського півострова до прояву територіально-політичних конфліктів із проукраїнських позицій аналізують М. Дністрянський [29], Р. Сливка [120].

Важливим географічним ресурсом є розроблена Р. Сливкою база даних конфліктних ситуацій у державах на окремих розділених політичними кордонами півостровах (складена за даними «Conflict Barometer») (табл. 1.2.3).

Таблиця 1.2.3

База даних конфліктних ситуацій у державах на окремих розділених політичними кордонами півостровах (за [83])

Півострів	Охоплені конфліктами держави	Кількість конфліктів	Кількість конфліктів інтенсивності війни / обмеженої війни	Середня інтенсивність (min 1 бал – max 5 балів)
Аравійський	Саудівська Аравія	4	2 / 0	3,5
	Ємен	4	2 / 1	4,3
	Катар	1		1
Індокитай	Бангладеш	4		3
	В'єтнам	2		2
	Камбоджа	4		1,3
	Лаос	2		2
	Таїланд	2		2
	М'янма	11	0 / 2	2,7
Сомалійський	Ефіопія	6	1 / 0	2,8
	Сомалі	7	1 / 1	2,7
Малакка	Малайзія	4		1
	Таїланд	2		2
Балканський	Боснія і Герцеговина	2		1,5
	Греція	5		2,6
	Косово (не визнане Україною)	1		2
	Північна Македонія	3		2,3
	Румунія	1		3
	Сербія	1		2
	Словенія	1		1
	Туреччина	1		2
	Хорватія	2		1
Піренейський	Іспанія	3		2
Корейський	КНДР	3		2
	Республіка Корея	2		2

Як видно з таблиці, найбільш поширеною проблема територіальних спорів за півострови є в Камбоджі (11 конфліктів), Сомалі (7) та Ефіопії (6). Однак таблиця містить загальну кількість конфліктів, наявних в межах цих географічних об'єктів, без виокремлення з-поміж них територіальних спорів. Однак ця інформація дає чітке уявлення про те, що більш складною є конфігурація території країни, тим більше потенційних і реальних конфліктів можуть тут мати місце.

Таким чином, територіальні спори, навіть не мають перспектив вирішення, то затухаючи, то загострюючись, завжди будуть знаходитися в порядку денному міждержавних відносин.

1.3. Методика географічного вивчення територіальних спорів.

Логіка дослідження вимагає обґрунтування методики географічного вивчення територіальних спорів.

У цьому підрозділі магістерської роботи ми розглянемо основні методологічні інструменти (методи та прийоми) за допомогою яких відбувалося моделювання змін сучасної політичної карти світу під впливом міжнародних територіальних спорів.

Задіяні нами підходи є перевіреним методичним інструментарієм суспільної географії, картографії, політичної географії та геоконфліктології. Кожен із зазначених наукових напрямів дав свій інструмент задля теоретичного обґрунтування проблеми, що лежить в основі дослідження, розуміння й узагальнення різних точок зору на проблему територіальних спорів в контексті їхнього впливу на формування політичної карти, оцінювання географічного потенціалу цих спорів включно із показом просторових закономірностей та типологічних відмінностей.

Аналіз впливу географічних чинників на стратегічні позиції держав у світовому просторі при розв'язанні територіальних спорів дозволив сформулювати комплексну політико-географічну оцінку окремих країн і макрорегіонів.

Відповідно до завдань дослідження ми мали забезпечити «паспортизацію» територіальних спорів у межах кожного макрорегіону світу. Задля уніфікації процесу ми скористалися методичним прийомом складання і використання *типового плану* характеристики територіальних спорів (табл. 1.3.1).

Таблиця 1.3.1

Типовий план характеристики територіального спору

(складено авторкою)

№ з/п	Пункти плану	Змісту пункту плану	Приклад
1.	Назва спору	Головний оспорюваний предмет спору	О.Зміїний
2.	Територіальне розміщення	Окреслені межі розміщення предмету спору у просторі.	О.Зміїний, 0,17 км ²

№ з/п	Пункти плану	Змісту пункту плану	Приклад
	предмету спору		
3.	Суб'єкти спору (учасники)	Країни, які прямо чи опосередковано беруть участь у спорі	Румунія і Україна
4.	Історичні рамки	Час виникнення спору.	16 вересня 2004 р.
5.	Походження спору	Головні причини та етапи виникнення спору	У 2001 р. українська компанія «Чорноморнафтогаз» виявила в шельфі острова поклади нафти і газу за 40 кілометрів. Статус самого острова визначає і порядок розмежування територіальної зони навколо нього. Румунська сторона стверджує, що Зміїний – не острів, а скеля, акваторія навколо якої не може розглядатися як прибережна економічна зона.
6.	Криза спорів	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Форми(ненасильницькі та насильницькі дії) ✓ Чинники(географічне положення, природні ресурси, економічний потенціал тощо) ✓ Різновиди: <ul style="list-style-type: none"> ❖ Політико-ідеологічне і геополітичне суперництво ❖ Боротьба за національне самовизначення ❖ Воєнно-політична зацікавленість тощо 	<p>Форма: Ненасильницькі дії</p> <p>Чинники: природні ресурси</p> <p>Різновиди: Геополітичне суперництво.</p>

Представлений в табл. 1.3.1 план є авторською розробкою, здійсненою за результатами опрацювання наукової літератури, інформаційних ресурсів, зокрема і міжнародних баз даних територіальних спорів. Як прототип ми використали типові плани характеристики географічних об'єктів, урахувавши теоретично обґрунтовані в попередніх підрозділах специфічні риси територіальних конфліктів.

Проведені нами теоретико-методичні розвідки дозволили припустити, що в основі типового плану характеристики територіального конфлікту варто врахувати методичну схему дослідження прикордонних ситуацій, розроблену

Д. Хаузом (1982) – представником функціонального підходу в географії – при вивченні прикордонного руху на кордоні США і Мексики [115].

Як дослідив С. Коч [40], британський дослідник Джон Хауз запропонував методичну схему дослідження транскордоння та транскордонних потоків (на прикладі прикордоння США – Мексика). В основі схеми – структурні економічні і соціальні чинники, політична культура і традиції населення, суб'єкти політичного простору, соціальні інститути включаючи такі, що зайняті освітою, релігією, охороною здоров'я, соціальним забезпеченням. Автор представляє суб'єкти політичного життя (еліти, групи інтересів, партії, громадські рухи), політичні інститути (вибори, референдуми, органи місцевої влади та форми участі в її реалізації). В моделі представлена типологія транскордонних взаємодій у сферах: нерухомості; трудових міграцій; руху товарів, капіталів, ресурсів; просторової інфраструктури та комунікацій.

Ще один виявлений нами підхід до обґрунтування логічної послідовності етапів характеристики міжнародного спору називається алгоритм оцінки територіального спору. Однак враховуючи науковий рівень нашого дослідження саме використання типового плану ми вважали обґрунтованим.

Ще одне завдання дослідження передбачало формування бази даних міжнародних конфліктів. Задля реалізації завдання нами продуманий методичний інструментарій. Накопичену розрізнену інформацію про численні територіальні спори, їхні основні характеристики необхідно було систематизувати в певній логіці. Найбільш прийнятним інструментом систематизації великого за обсягом фактичного матеріалу стало використання *таблиці*, складеної в програмі *Microsoft Office Excel*. Це дозволило нам із застосуванням функціоналу зазначеної комп'ютерної програми розподіляти та опрацьовувати як фактичний, так і цифровий матеріал, розподілити його за макрорегіонами світу, присвоївши листам таблиці відповідні назви («Європа», «Азія», «Африка» тощо). Результатом

цієї великої за обсягом роботи стало створення бази даних «Міжнародні територіальні спори на сучасній політичній карті світу» (додаток Б).

Як зазначається в спеціальній літературі, база даних (англ. database) – сукупність даних, організованих відповідно до концепції, яка описує характеристику цих даних і взаємозв'язки між їх елементами. При розробці бази даних, ми врахували класифікацію територіальних спорів та підходи до вивчення географічних характеристик їх виникнення. Головним критерієм включення територіального спору до бази даних ми вважали його актуальність на міжнародно-політичній арені, гостроту і ступінь впливу на міжнародну ситуацію.

Тож в результаті розроблена нами база даних містить актуальні на грудень 2020 року кількісні і якісні зміни на політичній карті світу, що сформувалися під впливом територіальних спорів держав.

Задля візуалізації зібраних даних та проведення просторового аналізу розподілу актуальних на цей час міжнародних територіальних спорів, нами була розроблена картосхема «Міжнародні територіальні спори станом на грудень 2020 року» (додаток В). Задля побудови картосхеми ми скористалися функціональними можливостями комп'ютерної програми Paint.NET, який дозволив нам зручно працювати із векторними шарами та їх комбінувати.

Засобами програми Paint.NET ми візуалізували дані раніше розробленої бази даних, скориставшись кількісним і якісним способами відображення інформації.

Задля ілюстрації окремих географічних закономірностей територіальних конфліктів у певних макрорегіонах світу ми використали потенціал безкоштовного картографічного сервісу GoogleMaps (ГуглКарти). Використання можливостей сервісу GoogleMaps дозволило виявити, а потім й охарактеризувати просторові відмінності територіальних конфліктів. А в поєднанні з методичним прийомом накладання тематичних карт, нам вдалося значно поглибити наявну в цій роботі географічну характеристику територіальних конфліктів.

Після створення картосхеми розміщення територіальних спорів ми отримали широкі можливості географічного аналізу через накладання картосхем змогу за допомогою програми Paint.NET, зокрема:

- задля встановлення географічних закономірностей та причинно-наслідкових зв'язків із розміщення спорів ми накладали картосхему на політичну карту світу;

- задля встановлення просторових особливостей концентрації територіальних спорів в межах макрорегіонів світу (накладали побудовану картосхему на політичну карту світу);

- задля комплексного аналізу головних чинників виникнення територіальних спорів у кожному макрорегіоні світу.

Також ми скористалися прийомом накладання кількісних характеристик територіальних спорів на наявні у вільному онлайн-доступі картографічні основи. Так була створена серія картосхем по різних макрорегіонах світу.

Метод *географічного аналізу* був покладений в основу таких *графічних побудов*, як блок-діаграми, картограми тощо. Цей методичний інструментарій дозволив виявити різні райони концентрації територіальних спорів на політичній карті світу та окремих макрорегіонів.

Задля більш яскравої презентації результатів проведеного нами географічного вивчення територіальних спорів як фактору змін на сучасній політичній карті світу, ми використали ілюстративно-презентаційні можливості такого презентаційного програмного забезпечення, як *Prezi*. Порівняно з іншим програмним забезпеченням, зокрема з уже традиційним Microsoft PowerPoint, Prezi має більші можливості задля показу географічних закономірностей.

Практичні результати використання зазначеного тут методичного інструментарію представлені в третьому, практичному розділі дослідження.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Теоретичне узагальнення й ретроспективний аналіз наукової літератури з досліджуваної проблеми дозволяють зробити такі висновки.

Дослідниками питання територіального спору є Клименко Б.М., Н. Севостьянов, Р. Алямкін тощо.

Однією з найбільш відомих є класифікація територіальних спорів за умовами виникнення:

- територіальний спір, що виник у звичайних умовах, та продовження якого не викликає загрози миру і безпеці;
- територіальний спір, продовження якого загрожує миру і безпеці, та який за власною ініціативою може розглянути Рада Безпеки ООН на підставі статей 37, 38 її Статуту.

Проаналізовано, підходи до класифікації територіальних спорів, виконаний Н. Севостьяною (2016) [Севостьянова Н. До питання про сутність територіальних спорів та їх видів / Наталія Севостьянова // Підприємництво, господарство і право. – 2016. – № 5. – С. 119 – 122. Доступ до електронної версії за посиланням: <http://pgr-journal.kiev.ua/archive/2016/05/24.pdf>.]

Характеризуючи територіальні спори між державами, ми поділяємо їх на:

I. Спори, в основі яких лежить позиція сторін щодо територіального суверенітету:

- не погоджуються щодо демаркації міжнародного кордону;
- одна з держав окупувала територію, на яку претендує інша держава, а держава окупант відмовляється поступитися контролем;
- одна з держав відмовилася визнавати незалежність та суверенітет іншої держави та намагається анексувати всю територію такої держави або її частину.

II. Спори щодо кордонів і територій:

- спори щодо визначення кордону між державами;
- спори щодо певної території.

Таким чином, у магістерській роботі під територіальним спором ми будемо розуміти різновид міжнародного спору який стосується певної частини території і в момент виникнення знаходиться під юрисдикцією однієї із спірних держав, на яку претендує інша держава, під впливом власних міркувань і аргументів.

Встановлено, за результатами аналізу наукових джерел, основні сутнісні характеристики територіальних спорів. Їх поділяють на внутрішні та зовнішні.

Визначено, що за своєю суттю територіальний спір – це процес. Його ключовими властивостями є мінливість та динамічність.

З'ясовано, на основі аналізу баз даних міжнародних спорів, ми можемо стверджувати про різні територіальні рівні територіальних спорів, з-поміж яких:

- локальний (при встановленні причин його виникнення);
- регіональний;
- глобальний (при визначенні основних учасників).

Виявлено, що за своєю суттю територіальний спір – це процес. Його ключовими властивостями є мінливість та динамічність.

Класифікаційною ознакою територіальних спорів є причини їх виникнення. З-поміж причин боротьби за територію між державами дослідники виділяють:

- етнічні зв'язки певної групи населення держави з визначеною територією (Н. Севостьянова, 2016 [Севостьянова Н. До питання про сутність територіальних спорів та їх видів / Наталія Севостьянова // Підприємництво, господарство і право. – 2016. – № 5. – С. 119 – 122. Доступ до електронної версії за посиланням: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2016/05/24.pdf>.]);
- території як символічне джерело національної гордості та ідентифікації для населення (С. Сайдеман, 1997 [Saideman S. Explaining the International Relations of Secessionist Conflicts:

Vulnerability Versus Ethic Ties / S.M. Saideman. // International Organization. – 1997. – №51 (4). – P. 721–753., с. 721-753].

РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА ФАКТОРІВ ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ КАРТИ СВІТУ ЯК ГЕОГРАФІЧНЕ ПІДГРУНТТЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1. Поняття і зміст сучасної політичної карти світу в науковій літературі.

Приступаючи до оцінки факторів формування сучасної політичної карти світу ми мали на меті насамперед визначити зміст поняття «політична карта світу» та підходи до його тлумачення в науковій літературі.

Як широко обґрунтовано в науковій літературі, політична карта світу виступає основним із інструментів економіко-географічних і суспільно-географічних досліджень будь-якої ділянки суходолу чи акваторії та є носієм результатів дій на певній території.

Ще зі шкільної лави в громадян формується уявлення про те, що в широкому розумінні слова політична карта світу є зібранням відомостей про політичну географію світу. У вузькому розумінні – це географічна карта, на якій кольором показано поділ світу на держави та залежні території з нанесенням існуючих кордонів. На ній також позначені столиці держав та інші великі міста, найважливіші транспортні магістралі [38].

На наступних етапах здобуття освіти, зокрема і географічної, поняття про політичну карту світу ускладнюється і розширюється. В науковій літературі воно є одним із найбільш обґрунтованих.

Так, за визначенням сумського географа С. Сюткіна, *політична карта світу* – це сформована сукупність (система) суверенних держав, залежних територій, Антарктиди та вод Світового океану. Провідна сукупність об'єктів, зображених на ній – це території, країни та держави. Найширшим за

змістом і частотою використання є поняття «територія» і відповідний йому науковий термін [92].

На думку дослідника, в понятті «політична карта світу», закладене подвійне розуміння смислового навантаження. У оболонці, верхньому шарі термінології цього виразу, вкладений зміст з точки зору географії – це географічна карта або атлас Землі, регіону чи макрорегіону, на якій зображується кількісно-якісна політико-географічна інформація. Під нижнім шаром вже абстрактне розуміння, більш наукове, різноманітні дані про політичне життя світу, народів, окремих регіонів та країн.

С. Сюткін апелює: якщо в першому випадку політична карта відображає статичну політико-територіальну модель світового простору, то в другому – це врахування динамічних явищ і процесів, які мали місце чи відбуваються зараз в окремих країнах або ж між ними. Кожний об'єкт та явище, яке нанесли на карту, має на меті відобразити взаєморозміщення і взаємозв'язки між цими елементами. Тому на всіх етапах дослідження території, карту використовують, як дієвий інструмент наукових досліджень: від збирання вихідних даних до розроблення нових наукових матеріалів [92].

На нашу думку, політична карта світу – це територіально-просторова модель сучасної політичної організації світу. Вона відображує місце країн у сучасному світі, їх політико-адміністративну структуру, еволюцію форм державного устрою тощо. Її *основними елементами* є три: суверенні держави, країни, території, які ідентифікують за політико-територіальними ознаками.

Поняття *держави* як основного суб'єкта міжнародного права так і не знайшло свого універсального визначення. Її визначають як суверенне політико-територіальне утворення, незалежну країну з публічною політичною владою, що здійснюється через систему спеціальних органів і установ. Кожна держава є країною, тоді як не кожна політико-географічна країна є державою.

Наприклад, Данія є країною і державою, тоді як Гренландія – це країна, залежна від держави Данії. У світі на сьогодні є 240 країн, але тільки 194 задекларовані як держави на сучасній політичній карті світу.

До ключових понять, що розкривають політико-географічну сутність держав, належать поняття державного суверенітету, державної території і державного кордону. Суверенітет держави полягає в її праві на власний розсуд вирішувати свої внутрішні і зовнішні справи без втручання інших держав і без порушення прав інших держав.

Як визначає політичний енциклопедичний словник (2015), *територія держави (державна територія)* – це певна частина земної поверхні, що перебуває під суверенітетом даної держави і обмежена зі всіх сторін кордоном. Суверенітет держави над територією показує повноту політичної влади над нею, верховенство тут законів даної держави [26].

За визначенням юридичної енциклопедії (2001), *країна* – це територія з визначеними кордонами й населенням, що являє собою єдине ціле з погляду історії, культури, нації та в політико-географічному відношенні може бути незалежною або залежною [Країна // Юридична енциклопедія : [у 6 т.] / ред. кол. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.] — К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2001. — Т. 3 : К — М. — 792 с.].

Спираючись на трактування у міжнародному праві, *країна* може мати державний суверенітет (незалежність) або бути залежною. У першому випадку країна виступає державою.

А у тлумаченні політології, *державна форма організації* – це політична форма організації правління, що характеризується суверенною владою, політичним та публічним характером, реалізацією своїх повноважень на певній території через систему спеціально створених органів та організацій, за допомогою яких здійснюється політичне, економічне та ідеологічне управління суспільством та керівництво загальносуспільними правами [74].

Як тлумачить С. Кузик, у суспільно-географічному сенсі *країна* означає певну (окрему) частину земної поверхні з постійним населенням,

природними й антропогенними ресурсами, яка обмежена політичними межами (кордоном) [85].

Із точки зору географії незалежне політичне утворення суспільства на певній території, визнане світовою спільнотою, є держава. Тобто, окреслюючи різні підходи до визначення цього терміну, ми підкреслюємо, що це самоугруповання на певній території, підкріплене загальносуспільними правами.

За визначенням української малої енциклопедії *територія* – частина поверхні суходолу на Землі з властивим тільки їй набором природних і створених людською діяльністю ресурсів, що має певні просторові межі та географічне положення [94].

Формування політичної карти світу має *етапний характер*, який вирізняється рядом політико-географічних і суспільно-просторових закономірностей. В традиційному підході виділяють *чотири періоди* формування політичної карти світу (стародавній, середньовічний, новий, новітній), в хронологічних межах кожного із яких виділяються *етапи*.

Зміни на політичній карті мають динамічний характер і класифікуються на якісні та кількісні (лінійні). З-поміж *кількісних* факторів її формування виділяються обставини, результатом дії яких є зміна площі державної території. Це, зокрема, і міждержавні спори за право поширювати державний суверенітет на ту чи ту територію. Якщо ці спори набувають системного характеру, задля їх розв'язання застосовують норми міжнародного права, а їхнім дослідженням займаються представники різних наук, включно й географічних.

На кінець 2020 року на політичній карті світу налічується 194 незалежні держави. В Європі – 44 (з Росією), в Азії – 47, в Африці – 54, Північній і Центральній Америці – 23, Південній Америці – 12, Австралії і Океанії – 14. Перевіреною десятиліттями тенденцією політичної карти світу є збільшення кількості держав, динамічні коливання чисельності залежних

територій та різноспрямовані зміни кількості територіальних спорів за макрорегіонами світу.

Отже, за оцінками авторів щорічника «Conflict Database» – барометра конфліктів, що його з 1991 року видає незалежна некомерційна міждисциплінарна організація «Гейдельберзький інститут міжнародних досліджень конфліктів», у світі домінує тенденція до зростання ненасильницьких конфліктів. У 2019 році 162 із 358 загальних спостережуваних конфліктів розігрувалися на ненасильницькому рівні [109]. Як доведено в підрозділі 1.1, територіальні спори належать саме до ненасильницького різновиду міжнародних конфліктів.

За підрахунками американського дослідника Д. Пайпса, на цей час близько 50 країн оспорує території у своїх сусідів. Найбільше таких спорів налічується в Африці (20) та Європі (19), за якими із певним «відставанням» ідуть Близький Схід (12) та Латинська Америка (8). В сучасній Австралії територіальні спори не зафіксовані.

На відміну від барометра конфліктів [109], який в якості регіонів конфліктів розглядає Азію, Близький Схід і Магриб, Америку, Африку на південь від Сахари та Європу, у цій роботі ми дотримуємося класичного бачення вітчизняної регіональної економічної і соціальної географії світу. Тому регіональні відмінності територіальних спорів нами проаналізовані в межах шести макрорегіонів світу: Європи, Азії, Латинської Америки, Англо-Америци, Африки, Австралії та Океанії.

2.2. Місце територіальних спорів у системі факторів формування політичної карти світу.

Як доведено у попередньому підрозділі магістерської роботи, на перетворення політичної карти світу впливають багато внутрішніх та зовнішніх процесів. Упродовж значного періоду часу відбувалися зміни, на кожному етапі перебудови змінювалися територіальні розмежування країн у

просторі та часі.

Узагальнивши фактори формування політичної карти світу, ми графічно візуалізували їхню сукупність (рис.2.1.1).

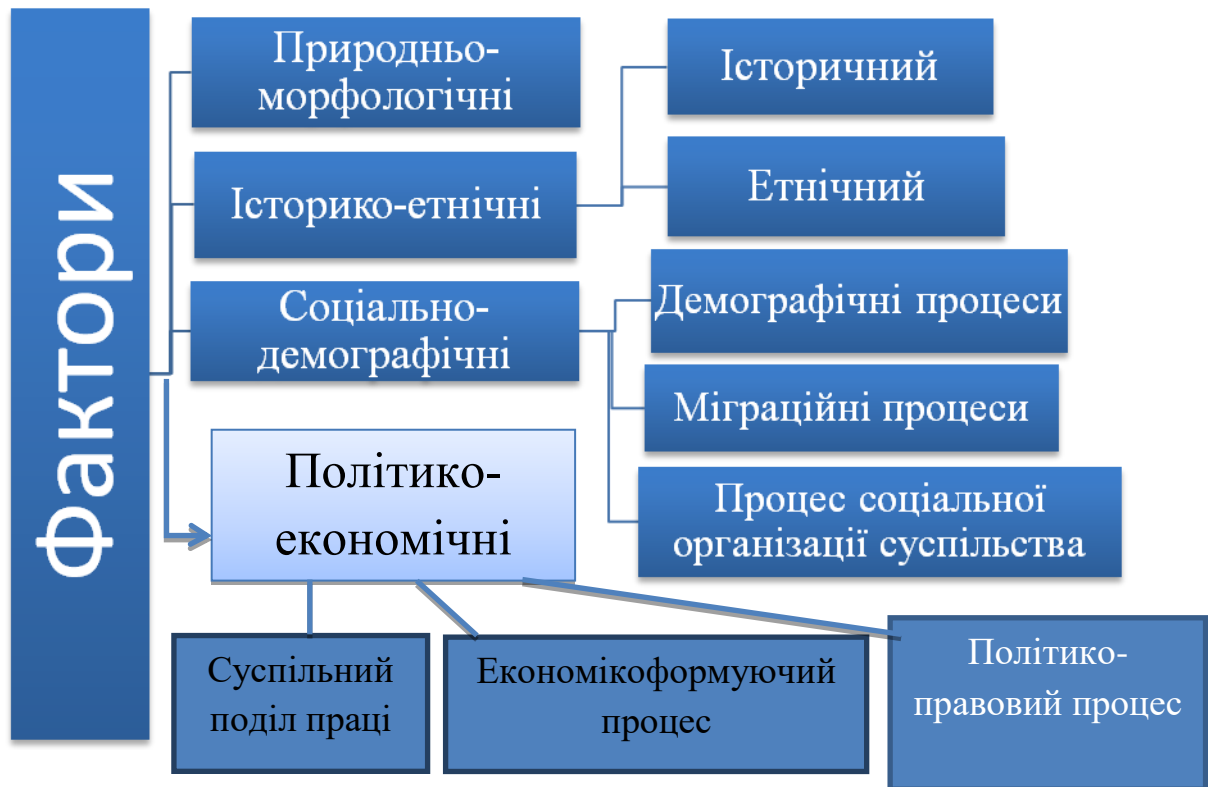

Рис.2.1.1. Фактори формування політичної карти світу (складено авторкою).

Як бачимо, на рис. 2.1.1 інформація про фактори, що впливають на формування політичної карти світу, систематизована в чотири основні групи.

Видається, що основоположним фактором у розгляданні процесів, що впливають на формування політичної карти світу, є *природньо-морфологічні* (географічні) *процеси*. Цей фактор впливає на роздробленість та поділ географічних об'єктів, розмежування, що виникають з погляду географічних координат.

Велика роль в трансформаційних змінах на політичній карті світу належить боротьбі країн за земельні і природні ресурси, їх розміщення у геопросторі, вихід до певних акваторій або інших певних території, що

можуть позитивно та/або негативно впливати на всі аспекти розвитку країни у світі. Результатом боротьби може бути виникнення нових або загострення існуючих територіальних спорів.

Узявши за основу напрацювання М. Каледіна та В. Ятманової [Каледин Н.В., Ятманова В.В. Политическая и экономическая география мира. Часть 3/2-е изд. исправленное. Учебное пособие. СПб 2008. — 100 с.], важливою передумовою, фактором формування політичної карти світу ми вважаємо *історико-етнічний фактор*, який поділяється на етапи еволюції політичної карти, починаючи з Древнього періоду і до сьогодення. Слід також зазначити, що кожному історичному етапі формування політичної карти світу притаманні специфічні риси і закономірності, в тому числі й відмінності в співвідношеннях між кількістю та інтенсивністю основних процесів зміни на карті, прояв активності сил, що беруть участь в політико-географічній діяльності, наявність окремих суб'єктів політико-географічної діяльності тощо.

У навчальному посібнику «Политическая и экономическая география мира» (2008) ці ж дослідники стверджують, що кожен окремо взятий етап у формуванні політичної карти світу визначається однотипністю, схожістю головних компонент і характеристик політико-географічної діяльності в глобальному політико-географічному просторі – часі [33].

Досліджуючи різні підходи до визначення етапів розвитку політичної карти світу, ми визначили, що більшість учених виділяють чотири етапи в розвитку політичної карти, виходячи із загальноприйнятої періодизації єдиного історичного процесу (рис. 2.3.2)

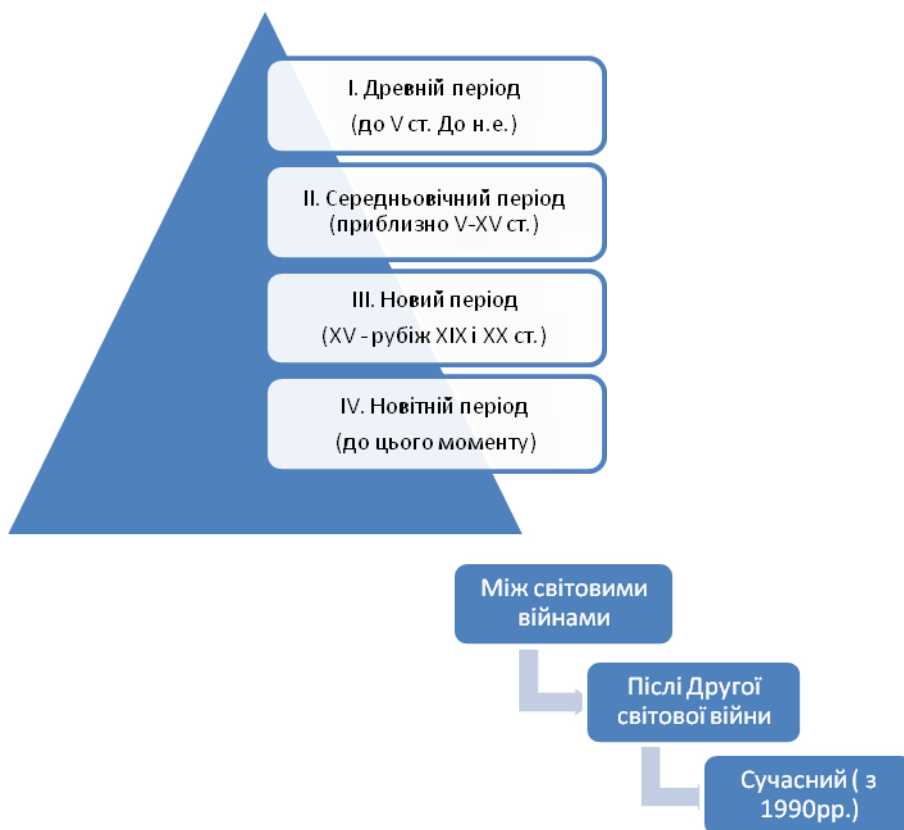

Рис. 2.3.2. Історичні етапи розвитку політичної карти світу (складено авторкою).

Кожен із цих етапів розвитку має територіальне розміщення та час періоду. Древній період датується ще 5 ст. до н.е. Він розпочався з виникненням, розквітом і занепадом перших державних утворень. Одним з перших державних утворень була знаменита трипільська цивілізація (культура). До Середньовічного періоду, який був приблизно у проміжку 5-15 ст. нашої ери, відноситься зародження елементів ринкової економіки. Відбувається розвиток торгівлі, починають об'єднуватися феодальні і церковні володіння, міста-держави. З'являються перші передумови для об'єднання країн під владою монархів. В результаті виникають феодальні держави в Індії, Китаї, могутня Османська імперія. У Новий період, який тривав з 15 ст. до межі 19-20 ст., відбувався розквіт епохи Великих географічних відкриттів заклав підвалини європейської колоніальної експансії. А вже Новітній період, що ще йде, поділяється на під періоди, такі

як – період між світовими війнами, після Другої світової війни, новий устрій та форма правління тих територій, на яких відбувалися воєнні дії. Та сучасний, який розпочався з 1990-х років, коли найбільше відбулося розпадів держав, створення нових держав, перенесення столиць, змінення акваторій тощо.

Аналізуючи роботи географічних дослідників М. Каледіна та В. Ятманової ми з'ясували, що такий підхід до вивчення політичної карти світу може мати місце, але навряд чи підходить, так як терміни традиційної періодизації всесвітньої історії враховують більш широке коло явищ і процесів. Вони пропонують використовувати генетично більш точний *формаційний підхід*. Автори пишуть, що відмінності і специфіка (як і спільність, однотипність) фундаментальних політико-географічних процесів, характер і форми (структури) «задаються комплексом чинників і законів суспільно-економічних формацій, що виконують функцію організаційної структури ... формування цивілізацій і політичної карти світу» [33]. Такий підхід дозволяє виявити три великих історичних типи політичної карти світу і відповідні їм періоди (рис. 2.2.4.)

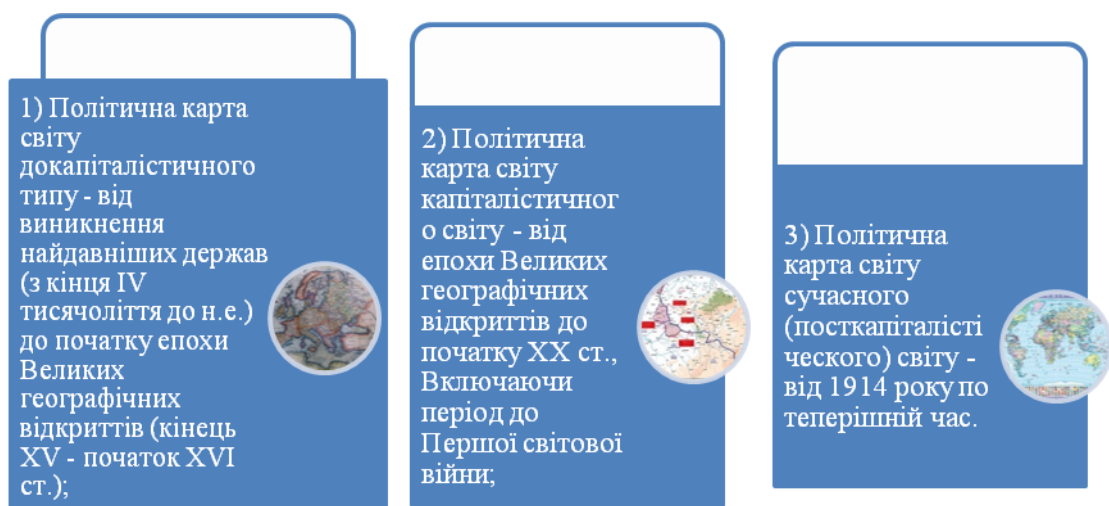

Рис. 2.2.4. Історичні типи політичної карти світу.

Щодо *етнічної диференціації світу*, що проявляється у різниці в рівні соціально-економічного розвитку різних народів, які перебувають в одній

державі, що може створювати внутрішньополітичну конфронтацію (наприклад, в Бельгії). Також етнічна і релігійна нетерпимість також може розділяти держави (Ізраїль і арабські держави, Північний і Південний Судан, Індія і Пакистан) та бути причинами виникнення територіальних спорів. Багатонаціональність великих і навіть дрібних держав також може привести до реалізації права на самовизначення і появи нових суверенних держав, що спричинює кількісні зміни на політичній карті світу.

До одного з важливіших факторів формування сучасної політичної карти світу є *соціально-демографічні*. Адже на певній території мешкають люди і усі зміни прямо чи опосередковано впливають або відбувається через *демографічні процеси*. Наприклад, різке зростання населення одних країн і зменшення в такому же темпі в інших, що може впливати на хвилювання та силові дії до збільшення території там, де відбувається демографічний вибух.

Або незаконні та неконтрольовані *міграційні процеси*, що створюють суспільну загрозу окремим країнам. Варто згадати та зауважити, що ще в IV ст. до н.е. Аристотель вивів перший геополітичний закон самовидавлення місця: «країни з великою територією і маленькою чисельністю населення завжди уразливі перед прикордонними країнами з маленькою площею і значною чисельністю населення». Прикладом у сучасності, що підтверджує цей закон, може слугувати російський Північний Кавказ: строкатість і чисельність населення при незначності території і економічного потенціалу.

Також у процесі міграційних незаконних хвилях існує реальна загроза розчинення європейського етносу, як приклад, чи іншого етносу, до якого надходить без контрольований потік мігрантів. Збільшення кількості переселенців з інших країн, що відносяться до світу, що розвивається, формує вогнище, що може стати фактором виникнення територіального спору за певну ділянку;

Ще один процес соціально-демографічного фактору є процес *соціальної організації суспільства* (професійний, станово-класовий, кастовий склади населення та ін.), що є ланкою у соціально-демографічній структурі фактору.

Процес соціальної стратифікації зараз має істотну вагу в поширенні політичних ідей, що в свою чергу може вплинути на територіальні міжусобиці між країнами світу.

Відповідно до думки соціально-економічних географів І. Василенка, М. Делягіна та Н. Нарочницької та інших авторів, в численних «кольорових революціях», що охопили в останні десятиліття багато держав світу, брали участь незадоволені громадяни, які мали на меті не тільки економічне благополуччя, але й прагнення до більшої особистої свободи і самостійності.

У боротьбі за визнанням самоідентифікації окремого прошарку суспільного угруповання, часто виступає питання територіальної категорії. Прикладом можна навести етнічна група – курди, представники якої живуть у східній Туреччині, західному Ірані, північному Іраку та північній Сирії. На сьогодні налічується близько 40 мільйонів курдів, з них близько двох з половиною мільйонів живуть компактними громадами в країнах Європи й Америки. Вони прагнуть створення власної держави, через відстоювання та домагання територій від країн, в яких найбільші частки їх діаспори. Також варіант надання автономії той частини країни, де вони мешкають. Історія показує, що курдські проблеми, як правило, виникали через спроби позбавити цей народ, сильно прив'язаний до своїх власних традицій, їх культурної та племінної автономії. З іншого боку, виникають сумніви, що, створивши автономію, вона зможе мати практичне розв'язання. Проблема курдів розміщення на територіях інших держав демонструє, як географічний фактор негативно впливає на етнічний рух у зоні великого суперництва за владу й міжрегіональних територіальних спорів. Тобто, через великі вимоги, можна припустити, що в найближчому майбутньому розв'язати це питання неможливо, але певний ступінь автономії надати цьому народу можливий, в певних рамках федеральних систем цих країн.

Аналізуючи *політико-економічний фактор*, який впливає на формування політичної карти світу, ми виділили процеси, що провокують та запускають механізм у трансформації сучасної політичної історії у світі. Це

сусільний поділ праці – об'єктивний процес розчленування окремих видів праці, одночасне співіснування їх у сусільному виробництві. Він не обмежується мікроекономічними явищами в межах одного підприємства – це система, яка складається у результаті якісної диференціації трудової діяльності в процесі розвитку сусільства. Прикладом може слугувати залежність економіки США від нафти, що змушує її проводити «активну» зовнішню політику щодо нафтовидобувних держав: або укладати вигідні договори з видобутку та постачання вуглеводнів, або встановлювати контроль над ними за допомогою військових операцій і провокування спорів та конфліктів. І цей процес може впливати на формування сучасної політичної картини та бути фактором появи будь-якої територіальної ситуації.

Другий процес, який механізує політико-економічний фактор є економікоформуючий процес, від якого також залежать наслідки у зміні політичної карти світу. Динамічні явища, як ВВП (валового внутрішнього продукту) країни, що впливає на рівень доходів. Її стан зайнятості, що за собою проковує вартість робочої сили тощо. Наприклад, явище як рівень інфляції, його зміни, що впливає на вартість ресурсів, якими користуються країни-партнери, що купують для своїх підприємств. І цей фактор може вплинути на нестабільність у територіальних питаннях.

Всі економічні явища, що можуть спровокувати будь-які кількісні та якісні зміни на карті та призвести на міжнародній арені між країнами думки про позихання на територіальне цілісність та економічне благополуччя своїх сусідів, є сучасними рушійними силами динамічних перетворень на політичній карті світу.

Політико-правовий процес, який є третім у списку, що регулює будь-яке питання у внутрішній ієрархії та є актуалізаційним явищем у трансформації політичної карти світу. До цього процесу також можна віднести три аспекти, на які він поділяється: як законодавство, регуляторна діяльність уряду, вплив політичних і громадських організацій. Складові

динамічні, мають різний темп і відбуваються у різний період часу. І часто є суттєвими при формуванні політичної карти світу.

Впродовж довгих періодів відбуваються будь-які зміни на політичній карті світу. Вони за своїми показниками дуже динамічні й мають різний генезис виникнення. І всі основні політико-географічні процеси, пов'язані з кількісними та якісними змінами, фіксується та переносяться на політичну карту світу.

На основі аналізу обробної інформації, ми склали схему та виділили основні характеристики кожного пункту кількісних та якісних змін, спираючись на результати наукових досліджень попередників. (рис.2.2.5)

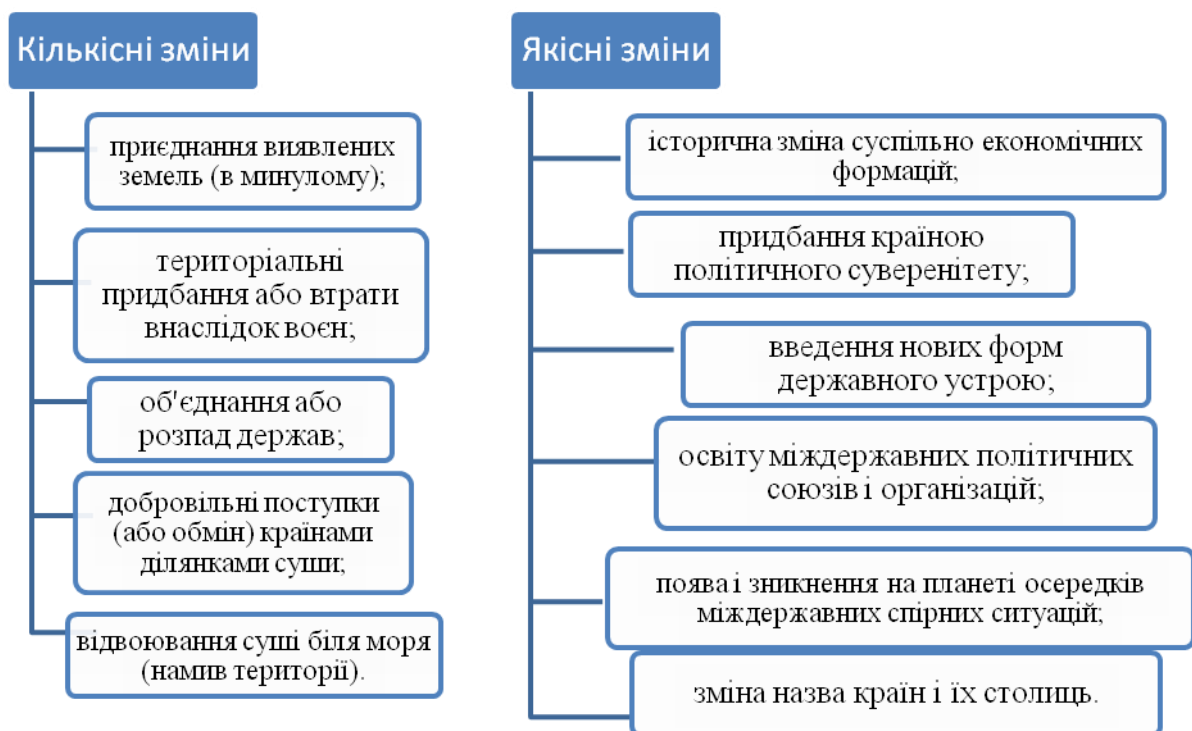

Рис.2.2.5. Кількісні та якісні зміни на політичній карті світу

Даючи більш розгорнуте пояснення кожній характеристиці змін, важливо зазначати, що границі розуміння понять розмитті у даному питанні.

До кількісних змін відносять явища, як приєднання **щойно відкритих земель**. Дуже мала частка на сьогодні таких процесів, тому що на земній кулі не залишилось «білих плям», але згадуючи минулі часи, особливо під час епохи Великих географічних відкриттів, ці явища були досить

поширеними. **Втрата території через війну** або навпаки, придбання часто виникають і є предметом територіальних спорів між країнами, які брали участь у воєнно-політичних діях. **Об'єднання або розпад держав** активно набуло це явище на рубежі 19-20 ст. Наприклад, розпад Радянського Союзу Югославії, Османської імперії тощо. **Обмін між країнами ділянками суходолу** – так звані цесії – передавання всіх суверенних прав на певну територію однією державою іншій за угодою. Це може бути зроблене наприклад для того, щоб кордони держав співпадали з етнічними територіями. **Нарощування території**, пристерігати це явище ми можемо на прикладі відвойовування суходолу у моря шляхом намівання території (Нідерланди) та створення так званих «сміттєвих островів» з утилізованих промислових та побутових відходів (Японія). Такі ділянки суходолу використовують під промислове та цивільне будівництво, створення зон відпочинку. Нідерланди за рахунок будівництва системи гідротехнічних споруд і дамб відокремили від моря майже 40% своєї сучасної площі. Осушені ділянки – польдери – насичені морськими намулами, які містять багато цінних поживних речовин. Після рекультивації їх активно використовують у сільському та лісовому господарстві

Щодо якісних змін на політичній карті світу варто зазначити **історичну зміну суспільно-економічної формації**. Найяскравішим прикладом може слугувати встановлення капіталістичних відносин на території деяких колоній Великої Британії внаслідок переселення туди емігрантів з Європи і штучного перенесення притаманних метрополії суспільно-економічних відносин. Завдяки цьому окремі території відразу перейшли від первісного суспільства до капіталізму. Якісними може бути **отримання країнами політичного суверенітету**. Найчастіше це було набуття суверенітету без змін кордонів. Так склалося з десятками колишніх колоніальних країн в Африці, Азії, Латинській Америці. Або **запровадження нових форм державного устрою** та правління. Наприклад перехід країни від монархії до республіки чи навпаки. Також актуальним і поширеним було **утворення і**

розпад міждержавних політичних спілок і організацій. Наприклад створення Ради Економічної взаємодопомоги у 1949 р. та її розпад у 1991 р.

Поява та зникнення осередків міждержавних конфліктів, так званих – «гарячих точок». Прикладом є Сирія та Ізраїль. Якісними змінами на політичній карті є **зміна столиць**. Це досить поширені явища, які мають різноманітні економічні, політичні передумови. Наприклад, протягом ХХ ст. було перенесено столиці багатьох країн: (Росія – із Санкт-Петербурга до Москви; Туреччина – із Стамбула до Анкари; Бразилія – із Ріо-де-Жанейро до міста Бразилія).

Аналізуючи зміст перенесення столиць є перенаселеність столичних міст і пов'язані з цим екологічні, транспортні проблеми. Своя особливість зайнятості населення. Як варіант подорожання земель під забудову. Політичний вплив – намагання уряду збалансувати розвиток внутрішніх, часто відсталих у соціально-економічному плані районів, для яких поява столичного міста буде своєрідним поштовхом для подальшого розвитку.

Зміни назв держав, столиць і населених пунктів, як приклад якісних явищ на політичній карті світу. Також часто це є наслідком інших якісних змін на політичній карті світу. Прикладами перейменування держав є: Бірма – М'янма, Берег Слонової Кістки – Кот-Д'Івуар, Заір – Демократична Республіка Конго (ДРК), Молдавія – Молдова та інші.

Наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття кількісних змін на політичній карті світу відбувається дедалі менше, а якісні зміни набувають більшого значення, що передусім пов'язано з посиленням інтеграційних процесів.

Проаналізувавши кожен фактор, що впливає на формування політичної карти світу, ми зазначаємо, що всі аспекти можуть виступати географічним підґрунтям виникнення та розвитком територіальних спорів. Таким чином, будуючи причинно-наслідкові зв'язки ми виділяємо, що найбільш великим значенням впливає у даному питанні саме *політико-економічний фактор* на формування сучасної політичної карти світу. Адже, кожна країна в світі

прагне стати наддержавою: бути незалежною у економічному, соціальному, політичному плані. Мати безпринципні лідерські позиції, непідпорядковуючий свою ідеологію на різних міжнародних рівнях.

Розглядаючи сучасний стан політичної карти світу, можна зазначити, що у XXI ст. значна частка більшості колонізованих країн отримали незалежність, і етап формування розгортається на правові відносини держав у територіальних спорах та узаконення меж на суходолі та акваторії предметів спору.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Роблячи висновок до другого розділу, зазначаємо, що ми мали на меті насамперед визначити зміст поняття «політична карта світу» та підходи до його тлумачення в науковій літературі. Адже в науковій літературі, політична карта світу виступає основним із інструментів економіко-географічних і суспільно-географічних досліджень будь-якої ділянки суходолу чи акваторії та є носієм результатів дій на певній території.

Виявили, що за політичний енциклопедичний словник (2015), *територія держави (державна територія)* – це певна частина земної поверхні, що перебуває під суверенітетом даної держави і обмежена зі всіх сторін кордоном. Суверенітет держави над територією показує повноту політичної влади над нею, верховенство тут законів даної держави

Визначили, що *політична карта світу* – це територіально-просторова модель сучасної політичної організації світу. Вона відображує місце країн у сучасному світі, їх політико-адміністративну структуру, еволюцію форм державного устрою тощо. Її *основними елементами* є три: суверенні держави, країни, території, які ідентифікують за політико-територіальними ознаками.

Поняття *держави* як основного суб'єкта міжнародного права визначають як суверенне політико-територіальне утворення, незалежну країну з публічною політичною владою, що здійснюється через систему

спеціальних органів і установ. Кожна держава є країною, тоді як не кожна політико-географічна країна є державою.

Формування політичної карти світу має етапний характер, який вирізняється рядом політико-географічних і суспільно-просторових закономірностей. В традиційному підході виділяють чотири періоди формування політичної карти світу (стародавній, середньовічний, новий, новітній), в хронологічних межах кожного із яких виділяються етапи.

Зазначили фактори, що впливають на формування політичної карти світу на чотири основні групи. Основоположним фактором є *природньо-морфологічні* (географічні) *процеси*. Цей фактор впливає на роздробленість та поділ географічних об'єктів, розмежування, що виникають з погляду географічних координат.

Історико-етнічний фактор, який поділяється на етапи еволюції політичної карти, починаючи з Древнього періоду і до сьогодення.

Соціально-демографічні. Адже на певній території мешкають люди і усі зміни прямо чи опосередковано впливають або відбувається через *демографічні процеси*.

Політико-економічний фактор, який впливає на формування політичної карти світу, ми виділили процеси, що провокують та запускають механізм у трансформації сучасної політичної історії у світі.

Проаналізували, що зміни на політичній карті мають динамічний характер і класифікуються на якісні та кількісні (лінійні). З поміж кількісних та якісних факторів її формування виділяються обставини, результатом дії яких є зміна площі державної території.

Визначили, що до кількісних змін відносяться

- щойно відкриті землі;
- втрата території через війну;
- об'єднання або розпад держав;
- обмін між країнами ділянками суходолу;
- нарощування території.

Щодо якісних змін на політичній карті світу варто зазначити

- історичну зміну суспільно-економічної формації;
- отримання країнами політичного суверенітету;
- запровадження нових форм державного устрою;
- утворення і розпад міждержавних політичних спілок і організацій;
- поява та зникнення осередків міждержавних конфліктів.

У сучасному світі простежується чітка тенденція до створення саме незалежних держав. Кожна нація для реалізації власного потенціалу прагне створити свою державу.

РОЗДІЛ 3. ЗМІНИ ПОЛІТИЧНОЇ КАРТИ СВІТУ ПІД ВПЛИВОМ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ СПОРІВ КРАЇН

У цьому розділі магістерської роботи ми маємо на меті висвітлення кількісних та якісних змін на політичній карті світу. Створивши необхідні карти, ми можемо провести аналіз кожного макрорегіону світу за статутом міжнародних відносин та визначити географічні особливості розповсюдження у геопросторі територіальних спорів на сучасній політичній карті світу.

Задля зручності аналізу, нами було створено карти-макети із накладанням елементів розробленої нами бази даних на політичну карту світу, на якій ми зможемо простежити розміщення територіальних спорів та

охарактеризувати генезис та різновиди зазначених нами спорів територіального характеру.

За географічними межами дослідження ми охопили 6 макрорегіонів світу. Загалом, у світовій спільноті, за даними ЦРУ, нараховується більше 150 територіальних спорів різного значення та фаз напруги. Кожен із яких розглядається у практиці міжнародного права за різноманітними правовими конвенціями.

В цій роботі ми освітлюємо та даємо аналіз лише близько 100 територіальних спорів. У зв'язку з тим, що ми вважаємо доцільним проаналізувати лише ті спори, які мають виключно територіальний характер, розв'язуються мирним та дипломатичним шляхом, без розгортання воєнних дій.

За територіальним зонуванням ми визначили, що на 21 століття у макрорегіонах, таких як Європа спостерігається 20 територіальних спорів, в Азії нараховується 28 спірних територій, Англо-Америка – 9, у Латинській Америці зосереджено 12 спорів територіального характеру. Австралія та Океанія налічує близько 6 територіальних спорів. Всі спірні предмети розглядаються як зі континентальними територіями, так і з прилеглими морськими та океанськими акваторіями.

3.1. Перетворення на сучасній політичній карти Європи.

Як зазначалося раніше, геополітичну ситуацію в сучасному світі не можна назвати стабільною: міжнаціональні суперечності, територіальні спори повсякчас виникають у різних точках земної кулі. Формування світової соціалістичної системи, саме її існування і розпад привели до виникнення великої кількості територіальних спорів в зоні її концентрації – країнах Європи.

Беручи до уваги створену нами базу даних та карти-макети, із накладанням представленої в підрозділі 2.1 картосхеми розміщення

територіальних спорів, які зобразили методом якісного фону, на рис. 3.1.1 ми відобразили необхідні для аналізу показники.

Рис.3.1.1. Територіальні спори на політичній карті світу.

При оцінці територіальних спорів у Європі, за типовим планом, який ми склали у підрозділі 1.3., історичні рамки й генезис виникнення територіальних питань, ми можемо визначити, що різновид територіальних спорів, що зосередженні у даному макрореґіоні відноситься до геополітичного суперництва та кризи, які обумовлені втягуванням зацікавлених держав у територіальні спори.

На лідируючі позиції у територіальних спорах впливають наслідки історії рабовласницьких країн, такі як Сполучене королівство, Іспанія, Італія тощо.

Великобританія є учасницею кількох прикордонних територіальних спорів. На такий хід подій вплинули історично-етнічні групи факторів.

Історичний голос з епохи Великих географічних відкриттів, який продовжує лінію територіальних недомовок Великобританії з іншими країнами, особливо з Аргентиною в Південною Америкою.

Наприклад, ми можемо виділити найбільш актуальні спори, що ведуться за архіпелаг Чагос, між островом Маврикій і Сейшели, які претендують на частину британської території в Індійському океані.

Інша країна, яка також має колоніальне минуле, Іспанія, претендує на Гібралтар (суперечка припинилася після референдуму про спільне іспано-британське управління). Найгостріші розбіжності між Британією та Іспанією стосувалися 800-метрової ділянки перешийка, що з'єднує Іспанію і Гібралтар [80]

Південні Сандвічеві острови, які стали предметом територіальної суперечки на рубежі 20 століття, коли аргентинська китобійна компанія почала там промисел якраз в період їх анексії Великобританією. Під час фолклендської війни острови на певний час перейшли під контроль Аргентини, потім знову повернулися до британської корони. На сьогоднішній день Аргентина пред'являє права на володіння островами.

Північна частина Європи – Данія, Ірландія та Ісландія – які оскаржують британський суверенітет над скелею Роколл. Ці ж учасники виступають у спорі, де Ірландія, Ісландія і Сполучене королівство оскаржують датські претензії на розширення шельфу на 200 морських миль від Фарерських островів.

Спірна акваторія судноплавного каналу між країнами, Ірландією і Великобританією, за залив Лох-Фойл. У цьому питанні може має місце загроза доступу Ірландії в графство Лондондеррі.

Існують чи немало невирішених територіальних спорів між Португалією та Іспанією щодо кордону в муніципалітеті Оливенса і невеликому місті і муніципалітеті Таліга.

Територіальні води Севіджських островів є предметом міжнародних спорів. Нещодавно Іспанія ініціювала спір щодо виключної економічної зони Португалії в територіальних водах Диких островів (невеликий архіпелаг на північ від Канарських островів) під суверенітетом Португалії. Іспанія заперечує на тій підставі, що у Севіджських островів немає окремого континентального шельфу відповідно до статті 121 Конвенції ООН з морського права. Статус Диких островів як островів або скель, таким чином, лежить в основі нинішньої суперечки, в основному через прагнення Іспанії до рибальства і розвідці корисних копалин [52].

Аналізуючи на сьогодні територіальні спори у макрореєоні Європа, можна помітити, що спостерігається тенденція до зростання напруги та збільшення позовів до Міжнародного Суду ООН щодо розв'язання територіальних претензій зі сторін країн-учасників.

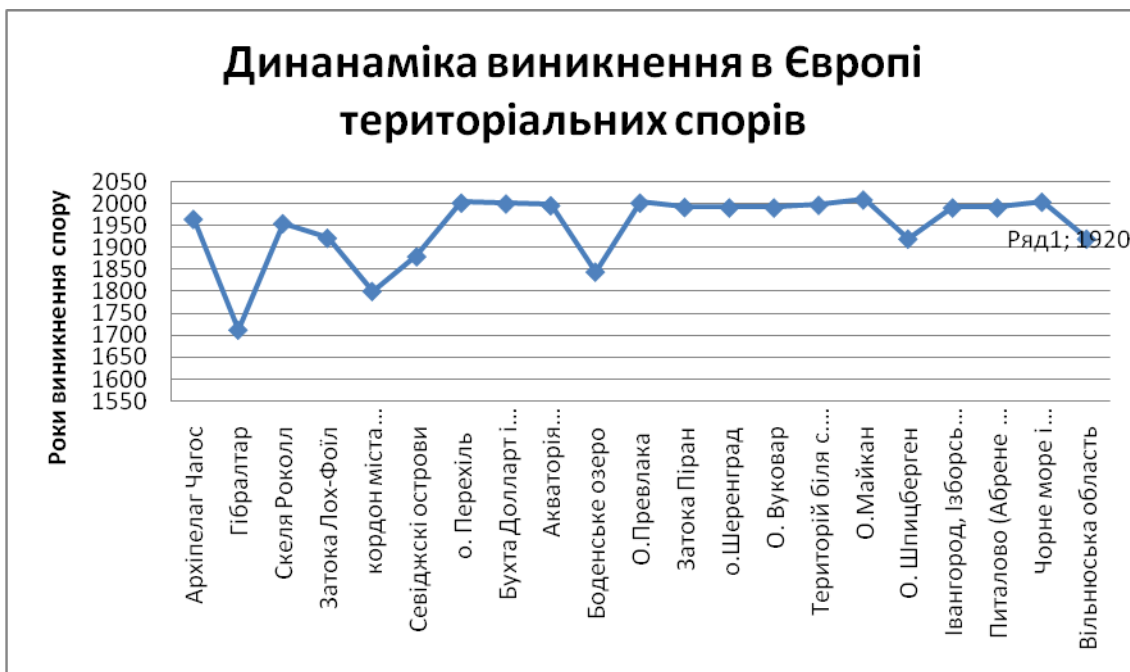

Рис 3.1.2. Динаміка виникнення територіальних спорів в Європі (складено авторкою).

За даними на рис. 3.1.2 ми можемо чітко визначити, що пік зростання спорів припадає на кінець 20 ст. – початок 21 ст., а точніше з 1991/1992 по 2000-і роки.

З історичного минулого саме в цей час відбувається розпад СРСР. Відбувається створення нових держав і разом з цим відбувається демаркація кордонів. Згодом, країни визначають, що кордонні межі були проведені невірно і висуваються територіальні претензії у Міжнародному Суді ООН.

Рис. 3.1.3. Територіальні спори в Європі.

Аналізуючи територіальні спори у Західній Європі можна визначити, що спірні території є стратегічним об'єктом, що дозволяє вільно пересуватися у акваторії Атлантичного океану.

Приклад територіального спору у регіоні – Гібралтарська протока. Іспанія контролює частину, приєднану до Марокко, але не територію, приєднану до Іспанії.

Територіальний спір Гібралтару і Сеути. На південній стороні протоки знаходиться Сеута, заморське іспанське місто, суверенітет якого оспорується Марокко.

Рис. 3.1.4. Гібралтарська спірна територія у міжнародній практиці.

З північного боку знаходиться Гібралтар, британська заморська територія, суверенітет якої оспорується Іспанією. Також Іспанія сьогодні має територіальний спір з Марокко через кам'янистий острівець Перехіль площею 0,15 км², розташований на відстані 250 м від Марокко і 13,5 км від Іспанії. Острів офіційно належить до муніципальних володінь іспанського міста-анклава Сеута, Марокко висуває свої права на цю ділянку [39].

Також при аналізі рис. 3.1.3 ми визначили, що найбільша концентрація територіальних спорів зосереджена на Балканському півострові та прикордонних територіях колишнього СРСР. Це дає нам можливість підсумувати, що перетворення на сучасній політичній карті Європи відбуваються саме після розпаду Радянського Союзу та встановлення демаркації та делімітації кордонів у офіційних документах.

Рис. 3.1.5. Картосхема спірних територій самопроголошених держав у Європі.

Спірною територією є не тільки острова, архіпелаги, півострова тощо, але і частково визнані або невизнані держави.

Наприклад, на Балканському півострові слід виділити Косово, що є частково визнаною державою, але Сербія цю країну вважає своєю територією.

Рис. 3.1.6. Спiрні території на пострадянському просторі у 2018 році за версією Стокгольмського міжнародного інституту дослідження миру (SIPRI) [107]

Дослідники з Стокгольмського міжнародного інституту дослідження миру (SIPRI) у звіті за 2019 рік [107] визнають, що першопричини «збройного конфлікту» в Україні та його класифікація – вважати його громадянською війною з переважно внутрішніми причинами чи іноземною інтервенцією Росії, – є предметом гарячих дискусій. Враховуючи стан конфлікту у 2018 р., у виданні він визначається як інтернаціоналізований субнаціональний збройний конфлікт низької інтенсивності.

Послуговуючись точкою зору Х'юго Аленіуса, аналітика шведської консалтингової картографічної служби Нордпіл [<https://nordpil.com/>] – офіційний веб-сайт консалтингової картографічної служби Nordpil

(Нордпіл)], SIPRI позицію, аналогічну щодо російсько-української війни на Донбасі, екстраполуює й на інспіровані Росією війни на території інших пострадянських країн (Придністров'я в Молдові, Абхазію та Південну Осетію в Грузії; Нагірний Карабах у Вірменії/Азербайджані). Автори щорічника класифікуються ці війни як боротьбу названих країн за спірні території. Вкотре наголошуємо, що ні окуповані Росією території українського Донбасу та анексованої Автономної Республіки Крим, ні території Придністров'я та інших вищеназваних, не відповідають затвердженим у міжнародному праві класифікаційним ознакам територіального спору. Тож у цій роботі ми утримаємося від характеристики цих суб'єктів політичної карти світу в якості спірних територій.

Невизнана держава Придністровська Молдавська Республіка теж є спірною територією, так як Молдова цю країну вважає частиною своєї території. На території острова Кіпр розташовується Турецька Республіка Північного Кіпру (Північний Кіпр), суверенітет якої визнала лише Туреччина. Республіка Кіпр вважає її своєю територією.

Виходить, частково визнана або невизнана держава є не тільки суб'єктом територіальної суперечки, а й об'єктом.

Але у цій магістерській роботі ми не розглядали ці територіальні спори тому, що вони були анексовані і ми стоїмо на стороні міжнародного права, де зазначається, що територіальний спір – це лише мирне обговорення та декламація своїх територіальних претензій у міжнародному геопросторі.

3.2. Територіальні спори як фактор змін сучасної політичної карти Азії.

Створивши необхідні карти та на основі бази даних, ми можемо провести аналіз особливостей перетворень на сучасній карті Азії та охарактеризувати територіальні спори за значеним типовим планом, який був розроблений нами у підрозділі 1.3, та виявлені у проміжок часу з 20 ст. по 21ст. Також можемо дати оцінку територіальних спорів у цьому макрореґіоні

й змоделювати, які спори значно вплинули на перетворення сучасної політичної карти Азії.

Для зручності аналізу нами було створено карти-макети із накладанням розробленої нами у підрозділі 2.1 картосхеми розміщення територіальних спорів, які ми зобразили методом якісного фону.

Отже, аналізуючи за типовим планом, який представлений у підрозділі 1.3, ми можемо визначити, що у цьому регіоні найчастіше головним оспорюваним предметом спору виступають острови та приморські території, які за своїм значенням є важливими й стратегічними об'єктами, вільними економічними зонами.

Зазначимо, що в XXI столітті *Східна Азія* як складова Азіатсько-Тихоокеанського регіону виходить на міжнародну арену в якості одного з найважливіших центрів світової політики, і всім, навіть найбільш розвиненим, доводиться стежити за відбуваються в регіоні процесами.

Ми охопили для аналізу 29 територіальних спорів у регіоні Азії. Вони виділяються за своєю територіальною та економічною значимістю. (архіпелаг Спратлі, Парасельські острови, Острови Сенкаку, Халаїбський трикутник тощо).

Характеризуючи за причинами формування та генезисом, територіальні спори в Азійському регіоні, які спрямовані на розширення зони впливу тих країн, що оспорюють та висувають свої претензії на ці спірні території

Для більш наочного аналізу основні територіальні спори у макрорегіоні Азії ми позначили у Планеті Мепс [Територіальні спори в Азії [Електронний ресурс] Режим доступу:
<https://earth.google.com/web/search/Ісфара/@16.4420997,90.1515183,15.75468737a,9637988.25202558d,30y,0h,0t,0r/data=CigiJgokCR63ikpLDj9AEXnhXqc9KyrAGca8o0X3N2NAIWiXYKHZjTpAMicKJQojCiExci12SWtyNVptV3Y3VDBnVkr2SXZMS3pIbzFwREVkZTU.>].

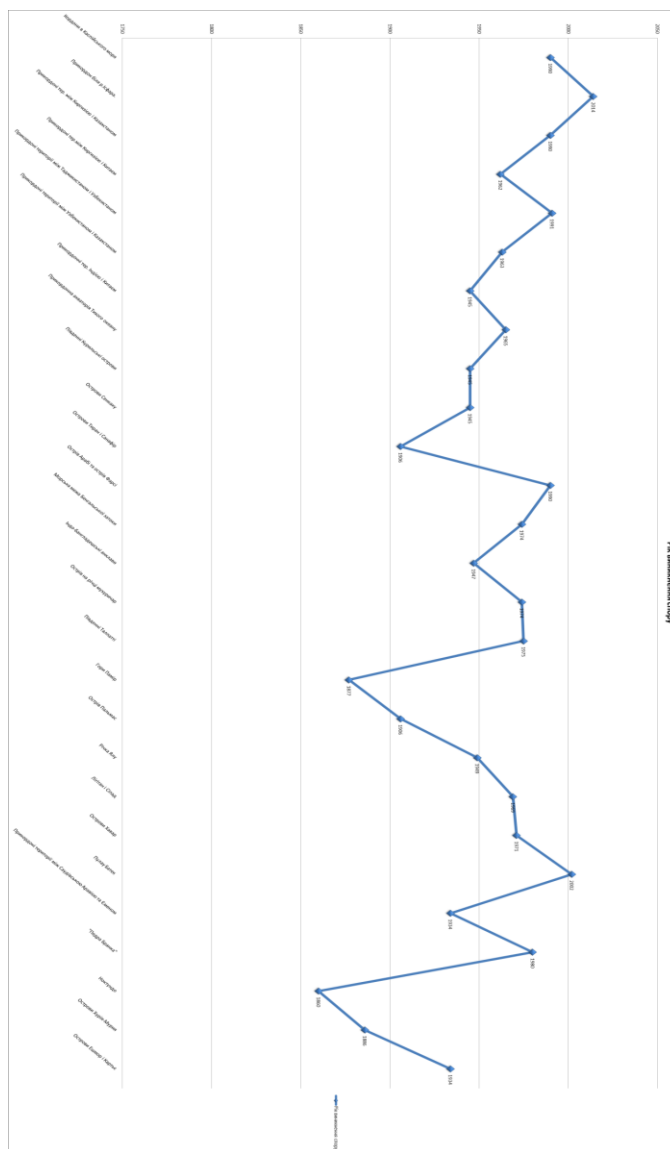

Рис. 3.2.1. Динаміка територіальних спорів в Азії.

Як свідчить графік на рис. 3.2.1, за часовим проміжком виникнення територіальних спорів в регіоні Азії припадає пік на кінець 20 ст. – початок 21 ст., що свідчить про змінну у геопросторі територіальне розміщення країн, що вступали територіальні спори протягом століття. Багато спорів на сьогодні так й залишилися не вирішеними, адже вплив на вирішення цих питань не тільки полягає у рішеннях Міжнародного Суду ООН, але й у прийнятті країн-учасників цього висновку й повне вирішення цього спору.

Можна навести чимало прикладів того, як загострення одного з безлічі політичних територіальних спорів у регіоні Азії призводить до виникнення або посилення економічних проблем в інших регіонах світу.

Однією з найбільш серйозних проблем у регіоні залишаються територіальні спори, в першу чергу, в Південно-Китайському морі. Вона ускладнюється ще й тим, що Південно-Китайське море разом з Малаккською протокою й Андаманським морем на заході і Тайванською протокою на сході є головним судноплавним шляхом, який зв'язує з Індійським, тобто місцем, де перетинаються найбільш зручні морські шляхи з Європи, Африки, Близького Сходу та Південної Азії на Далекий Схід і до Америки [74].

Ці спори зводяться переважно до питання про права володіння і розробки нафтових і газових родовищ континентального шельфу. Адже володіння власними вуглеводневими ресурсами в сучасному світі важливо для будь-якої країни [50].

Актуальна картографічна інформація щодо морських претензій країн Азійсько-Тихоокеанського регіону міститься на офіційному веб-сайті АМТІ – Азійської морської ініціативи щодо прозорості – дослідницької структури при Центрі стратегічних і міжнародних досліджень (CSIS) у Вашингтоні [69]. Зокрема й інтерактивна карта спірних територій (рис. 3.2.1).

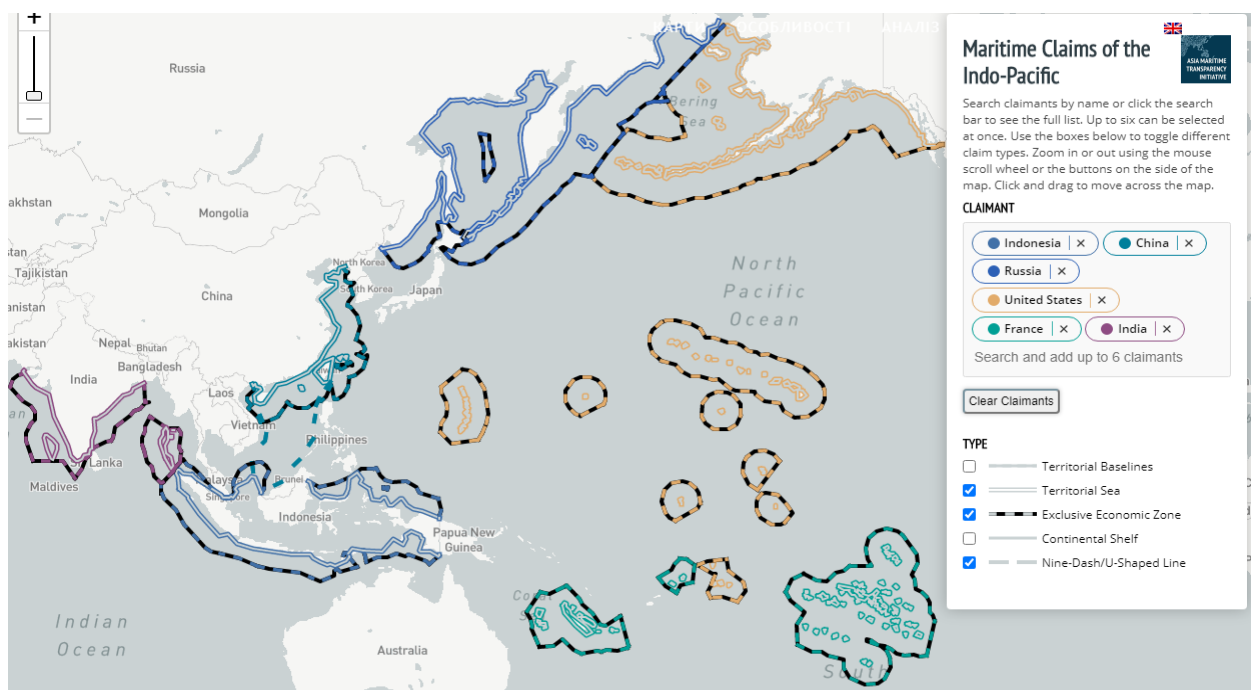

Рис. <https://amti.csis.org/maritime-claims-map/>.

Ресурс дозволяє дослідити морські претензії майже 40 країн Азійсько-Тихоокеанського регіону. Усі претензії подаються на основі внутрішнього законодавства штатів, договорів та подань до міжнародних органів. Карта є неупередженим зображенням претензій; воно не судить про їх законність і не здогадується про майбутні розмежування. Клацніть на будь-який рядок претензії для його джерела, включаючи посилання на оригінальні документи, якщо такі є.

Територіальні моря, ексклюзивні економічні зони (ВЕЗ) та континентальні шельфи зображуються на основі загальнодоступних договорів, національного законодавства, офіційних карт, а у випадку з континентальними шельфами – подань Комісії з меж континентального шельфу. У більшості випадків, якщо координати не були опубліковані, територіальні моря 12 морських миль та ВЕЗ 200 континентальних миль та континентальні шельфи були взяті з узбережжя заявників.

Для ряду заявників, таких як Індія, Японія та Тонга, була використана серединна лінія, щоб зобразити їх невирішені збіги претензій із сусідніми державами. Це базується на їх внутрішньому законодавстві, яке передбачає використання тимчасової середньої лінії в таких випадках. Усі інші необмежені претензії представлені у повному обсязі. У випадках, коли вимога про вимикання економічної зони або континентальний шельф на 200 морських миль одна сторона поширюється на територіальне море 12 морських миль іншої, останній надається пріоритет, якщо інше не зазначено в публічній заяві про позов.

Прямі базові лінії, заявлені заявниками, відображаються на карті та використовуються в якості базових точок, від яких вимірюються територіальні моря, ВЕЗ та континентальні шельфи. У тих випадках, коли прямі базові лінії не оголошені, для вимірювання морських прав

використовували наближення границі низької води вздовж узбережжя, але ці наближення не відображаються.

У Південно-Китайському морі морські права з Парасельських островів, архіпелагу Спратлі та острова (мілини) Скарборо-Шол (Scarborough Shoal) не відображаються через відсутність чіткості щодо того, що кожна сторона вимагає від них. Це буде оновлено, оскільки буде надано більше ясності. Китайська лінія на дев'ять ризок та тайванська U-подібна лінія в Південно-Китайському морі зображені як окремі типи претензій через їх неоднозначність.

Свої територіальні претензії в Південно-Китайському морі Китай позначає пунктирною лінією, яка отримала назву *лінії дев'яти пунктирів*, *U-подібної лінії*, *карти дев'яти тире* тощо. Це лінія, яка тягнеться від материкового Китаю до острова Хайнань і далі до узбережжя Малайзії та Брунею і максимально наближена до екватора. Лінія оконтурює зону територіальних інтересів Китаю і включає Парасельські острови, архіпелаг Спратлі, відомий багатими покладами нафти. Карту з лінією дев'яти пунктирів розробив ще уряд Республіки Китай (сучасний Тайвань) у 1947 році, тобто за два роки до утворення КНР. Зважаючи, що на обидві вищеназвані території свої територіальні претензії заявляють ще кілька країн, зокрема В'єтнам, у цій державі аналогічна карта має назву «Карта коров'ячого язика». Офіційні джерела КНР транслюють точку зору про першу появу цієї лінії в 1948 році як U-подібної лінії одинадцяти пунктирів на картах з приватних китайських публікацій.

Тож один із найбільш гострих територіальних спорів на території Південно-Східної Азії – це спори щодо приналежності Парасельських островів і архіпелагу Спратлі. У цьому спорі беруть участь практично всі країни Південно-Східної Азії, а також Китай, Японія і США, що робить цей спір міжнародним. Всі інші великі територіальні спори зосереджені у Південно-Китайському морі

Південно-Китайське море – це найкоротший шлях з Індійського океану в Тихий, що робить його одним з важливих морських шляхів. Тут проходить одна з найбільш завантажених світових судноплавних трас, що зв'язує порти Північно-Східної Азії і західного узбережжя Америки з Південною Азією, Африкою, Близьким Сходом і Південною Європою [Asia Survey, Пламмер М., №4, 2012 с.35].

Стратегічне значення як Парасельських островів, так і архіпелагу Спратлі визначається їх географічним розташуванням та економічним потенціалом. Архіпелаги розташовані в центральних частинах Південно-Китайського моря і вважаються зручними постами для контролювати важливі морські шляхи, необхідні для торгівлі та оборони Росії Східно-азіатський регіон.

Південно-Китайське море є найкоротшим водним шляхом для моря транспорт, що з'єднує Індійський і Тихий океани. SCS підключається Східна Азія з країнами Південно-Східної Азії та Океанії, як а також західних країн (Європа, Африка, Близький Схід та Росія) Південна Азія зі східними (Філіппіни, Індонезія, Америка). 90% товарів перевозяться морем, з них 45% транспортується через СКС. Проходить близько 5 трильйонів доларів комерційних товарів через область щороку.

На додаток до вигідного географічного положення спірні архіпелаги важливі завдяки своєму економічному потенціалу.

Прилеглі води багаті морськими ресурсами і мають нафтогазові родовища. Геологічні розвідки, проведені Китаєм, зафіксували 10 нафтових басейнів із запасами нафти від 23 до 30 мільйонів тонн і 20 трлн м3 природного газу. Міністерство енергетики США підраховало, що там 11 мільярдів барелів нафти і 190 трильйонів кубічних футів природного газу в розвіданих і ймовірних запасах.

Більше того, Парасельські острови є важливим військово-стратегічним пунктом. Там вже будуються військово-повітряні бази.

Цей район також зручний для будівництва портів, опорних пунктів та спостереження за підводними човнами та оповіщення. Державний контроль цієї території будуть мати військово-стратегічні переваги у майбутньому, якщо буде випадок збройного конфлікту. Контролювати ці архіпелаги – значить контролювати морські та повітряні маршрути у Південно-Східній Азії.

Рис. 3.2.2. Територіальні спори в Південно-Китайському морі.

Актуальна картографічні матеріали щодо претензій шести азійських країн на територію архіпелагу Спратлі, інформація щодо перебігу територіального спору міститься на офіційному веб-сайті АМТІ – Азіатської морської ініціативи щодо прозорості – дослідницької структури при Центрі стратегічних і міжнародних досліджень (CSIS) у Вашингтоні [69].

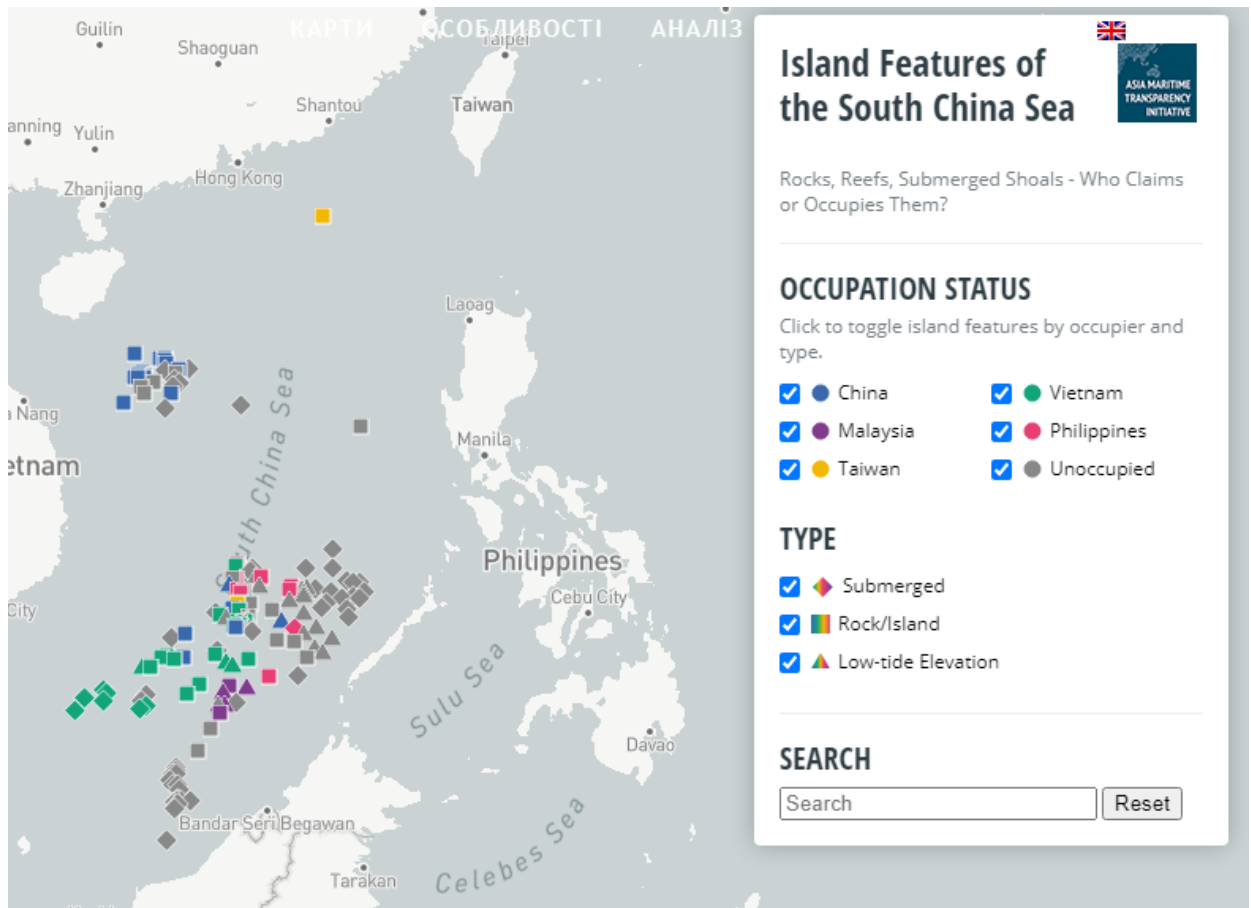

Рис. 3.2.3. Актуальні територіальні спори в районі Парасельських островів та архіпелагу Спратлі <https://amti.csis.org/scs-features-map/>

Парасельські острова і острови Спратлі, а також їх прилеглі води служать для рибальських промислів у великих кількостях, але домагання держав на острови Південно-Китайського моря пояснюються насамперед перспективним наявністю найбільших родовищ нафти і природного газу ні їх території. Також на островах є поклади фосфатів. Імовірні запаси гуано на архіпелазі оцінюються в 2, 8 млн. тонн [30].

Зараз на острови Спратлі претендують сім держав – це Китай, В'єтнам, які оскаржували цю територію ще з початку ХХ століття; Тайвань, Філіппіни, Малайзія, Індонезія і Бруней.

Належність архіпелагу Спратлі – Китай, В'єтнам, Філіппіни і Малайзія. У суперечці про кордон виключної економічної зони (ВЕЗ) і континентального територіального шельфи беруть участь всі ці країни, а

також Бруней і Індонезія. Гаазький суд 12 липня 2016 оголосив рішення за позовом Філіппін, згідно якому все територіальні претензії Китаю на ВЕЗ в районі архіпелагу Спратлі безпідставні.

Беручи до уваги думку географа В. А. Корсуна, який аналізує територіальні претензії Пекіна щодо великих морських акваторій в Жовтому, Східнокитайському і Південно-Китайському морях, ми можемо визначити, що реальна політична лінія Пекіна багато в чому йде врозріз з офіційно задекларованими принципами про «гармонійному світі». Таким чином, реалізація геополітичних амбіцій Китаю, ймовірно, буде сприяти зростанню напруженості в Східній Азії.

Також значно впливає проблеми державних кордонів у Південно-Східній Азії, які, за думкою географа Н. Малетіна, характеризує Південно-Китайське море як «море розбрату». Стратегічна роль ЮКМ як транспортного коридору обумовлена тим, що через нього проходять міжнародні торговельні маршрути, в тому числі шляхи перевезень енергоресурсів, які стали об'єктом запеклого суперництва між країнами регіону.

Складність проблеми Південно-Китайського моря пов'язана з невизначеним міжнародно-правовим статусом багатьох островів, а також наявністю великої кількості факторів, які вважають цей регіон зоною своїх національних інтересів.

Серед них географ виділяє США, яке прагне посилити свій вплив в АТР. На основі проаналізованих робіт Н. Малетін, ми можемо прийти до висновку про те, що територіальні суперечки навколо островів і морських просторів в Південно-Китайському морі є наслідком зростаючих амбіцій держав регіону, насамперед Китаю, і що ці територіальні проблеми роблять значний дестабілізуючий вплив на міжнародні відносини в АТР [122].

Кризи спорів, що можуть виступати в чинниках виникнення територіальних спорів в Азії, виступають у вигляді стратегічно важливе географічне положення, зосередженість на території великої кількості

нафтових родовищ та інших природних ресурсів. Тому ці чинники можуть спровокувати міжнародний інтерес та оспорювання даної спірної території країнами-сусідами.

За різновидами територіальних спорів, у регіоні Азія переважає політико-ідеологічне і геополітичне суперництво. Яскравим прикладом можна привести майже всі територіальні спори, в яких виступають Китай, КНДР, В'єтнам, Малайзія, Індонезія тощо.

Приклад, який ми можемо привести, це територіальний спір між державами Малайзії та Індонезії щодо розмежування континентального шельфу в Целебесському морі та островів Лігітан і Спідня. Спір виник після отримання незалежності країнами-колишніми колоніями в 1969 році. Належність островів Лігітан і Спідня оскаржувалася на підставі правових та картографічних джерел.

У 2002 року Міжнародний суд ООН визнав острова під юрисдикцією Малайзії, Індонезія це рішення не заперечувала, але делімітація кордони не була проведена [Рішення Міжнародного суду ООН, 2002].²³ травня 2013 року уряд Філіппін і уряд Індонезії підписали угоду про створення прикордонної лінії, яка обмежує виняткову економічну зону між двома країнами. Було вирішено, що північ від прикордонної лінії буде під юрисдикцією Філіппін (назване морем Мінданао), а Індонезія – південь від прикордонної лінії (назване морем Сулавесі) [100].

Значним також є територіальний спір між Росією та Японією за Південні Курильські острови, адже у шельфі значні поклади нафти та природного газу. Також острови мають великий вплив на ситуацію в морській акваторії навколо них, судноплавство, риболовну промисловість.

У районі островів зливаються дві течії, що створює унікальні умови для рибальства (район вважається одним із трьох найбільших риболовних районів у світі).

Курильські острови багаті також на корисні копалини. На островах є титаномагнетитові розсипи, на шельфі – запаси нафти й газу.

Курильські острови «замикають» Охотське море від Тихого океану, в районі розташовані протоки Катерини і Кунаширська – єдині, що не замерзають. Що дуже позитивно впливає на економічне благополуччя Росії. Також цей шматок цінної території важливий у економічному плані й Японії.

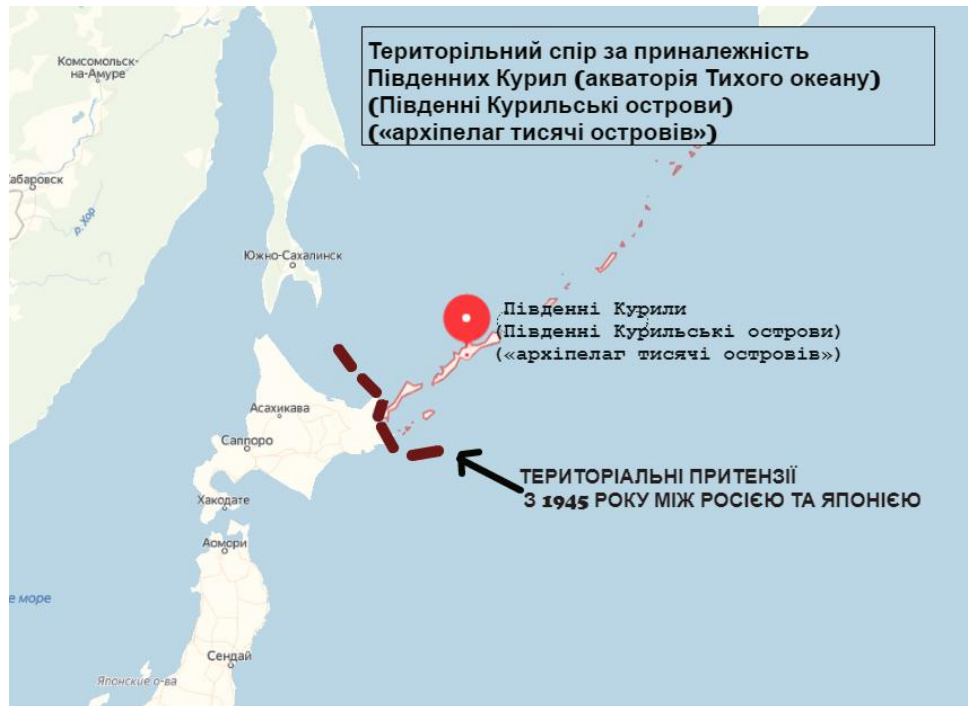

Рис 3.2.4. Картоschema Південно Курильських островів

Геополітолог Д. Стрельцов, який описував територіальний спір між Японією і Китаєм навколо островів Сенкаку / Дяююйдао, наголошував, що генезис спору лежить ще у післявоєнний період.

Окрім минулого, інтерес до цих територій виникає у зв'язку зі своїм стратегічним положенням, володіння ними розширює можливість як цивільного, так і військового судноплавства.

Крім того, в цьому районі можна здійснювати лов риби. Але суперечка навколо островів між Китаєм і Японією виник з іншої причини. У 1968 році фахівці Економічної комісії ООН для Азії і Далекého Сходу виявили на шельфі островів багаті запаси нафти і природного газу. Згідно з даними Міністерства зовнішньої торгівлі і промисловості Японії на листопад 1975 року, запаси нафти на шельфі становили близько 700 млн. тонн, а газу – 200 млрд. кубометрів.

Підводячи підсумки, можна сказати, що країни Південно-Східної Азії мають ряд невирішених внутрішньорегіональних територіальних спорів, здебільшого пов'язаних з демаркацією кордонів.

Практично всі ці країни колись були британськими і іспанськими колоніями, тому коріння суперечок йдуть в середину ХХ століття, так як з цим часом пов'язано утворення незалежних і самостійних держав. Безумовно ці територіальні спори впливають на інтеграційний процес всередині Південно-Східної Азії, в тому числі вони заважають нормальному функціонуванню АСЕАН.

Що стосується площі, то спірні території в Центральній та Північній Азії набагато більші ніж сукупна земельна площа островів в Південно-Китайському морі.

Однак, враховуючи, що контроль над островами дозволяє державам щоб претендувати на далекі ВЕЗ у Південно-Китайському морі, останні можна розглядати лише за площиною території.

Тим не менше, ми маємо на увазі, що для малих держав таких як Таджикистан, відносно невелика прикордонна територія є значною частиною країни.

З точки зору природних ресурсів, тоді як Південно-Китайське море має великі запаси нафтових та рибних ресурсів, території в Середній Азії також містять вуглеводні природні ресурси.

Питання розвідки нафти та газу ілюструє проблемні аспекти аналізу територіальних цінностей для вирішення територіальних спорів. Непримиренність у територіальних суперечках над землею, що містить родовища нафти та газу фактично не дає доступу до мирних шляхів вирішення складного питання.

Отже, вигоди від території можуть не тільки вимірюватись ресурсами, які вони містять, оскільки вигоди, отримані від співпраці, можуть значно перевершити цінність спірної території.

У зв'язку з цим Південно-Китайське море насправді менш цінне. Економічні відносини з державами Південно-Східної Азії вже встановлені і не залежать від них вирішення суперечки. Хоча ескалації у Південно-Китайському морі закінчились, що два останні десятиліття пройшли без серйозних збоїв.

Середня Азія має географічний недолік порівняно з Південно-Східною Азією не мають виходу до моря і, отже, менш доступні міжнародні ринки морем. По суші близькі лише Росія та Китай, тоді як нестабільність в Афганістані перешкоджає транзиту до Росії Південна Азія.

У цьому субрегіоні переважає тип прикордонних територіальних спорів. Генезис яких представлений через розпад СРСР та формування нових незалежних країн світу.

Рис. 3.2.5. Спiрні прикордонні територіі у Центральній Азії.

Можна зробити висновок, що, незважаючи на деяке пом'якшення більшості проблем у Азії, через досить принципові позиції всіх сторін, вирішення територіальних спорів найближчим часом не відбудеться. Найімовірніше, сторони будуть продовжувати консультації, переговори щодо

спірних питань, і найближчим часом вирішається усі територіальні спори у цьому регіоні.

3.3. Територіальні конфлікти як фактор змін сучасної політичної карти Латинської Америки.

Аналізуючи територіальні спори у Латинській Америці, ми відзначаємо, що макрорегіон дуже динамічний, й майже всі країни Латинської Америки висували свої територіальні претензії у Міжнародному Суді ООН.

За різновидами територіальні спори у цьому макрорегіоні, ми можемо віднести до геополітичного суперництва. Адже більшість країн Латинської Америки за своїм економічним розвитком відносяться до країн, що розвиваються. І це є фактором виникнення територіальних спорів у цьому макрорегіоні.

Аналізуючи картосхему розповсюдження спорів у геопросторі, ми можемо зазначити, що території, які оспоруються, мають дуже великі матеріальні властивості, які в результаті виступають державним стратегічним і економічним вигідним для країн-учасників спору. Адже стратегічна територія пропонує контроль над торговими або комунікаційними маршрутами та може поліпшити військові позиції по відношенню до своїх конкурентів або сусідніх держав.

Рис. 3.3.1. Картосхема розміщення територіальних спорів у Латинській Америці.

Яскравим прикладом територіального спору через виявлення корисних копалин – це спір між Венесуелою та Гайаною.

В кінці XIX століття Венесуела оголосила про свої претензії на територію Британської Гвіани на захід від річки Ессекібо після того, як там були виявлені поклади золота і алмазів. Міжнародний арбітражний трибунал у 1899 році вирішив спір в основному на користь Британії, Венесуелі було передано ділянку на північному заході Британської Гвіани.

З 1962 року, за 4 роки до отримання Гайаною незалежності від Британії, Венесуела знову стала вимагати території на захід від річки Ессекібо — площею близько 160 тис. квадратних кілометрів, тобто майже три чверті всієї території Гайани.

Крім того, Суринам висловлює претензії на частину території на південному сході Гайани. Там передбачається наявність родовищ нафти.

Рис. 3.3.2. Картохема територіальних спорів в Гайані.

За розповсюдженістю територіальних спорів у макрорегіоні Латинська Америка прийнято виділяти три великих геополітичних ареали – Андські, Амазонські та Ла-Платські.

Більшість територіальних спорів розташовані у акваторіях Тихого чи Атлантичного океану, проток або в басейнах річок. Предметом спору виступають частіше у Латинській Америці саме острови. Фактори територіального спору виступають у приналежності островів та прояву економічного впливу у зазначених акваторіях.

Прикладом цього, ми можемо привести комплекс островів у Південній Атлантиці, Південна Георгія і Південні Сандвічеві острови, які є британської заморською територією. Ці віддалені і негостинні острова позбавлені постійного людського населення.

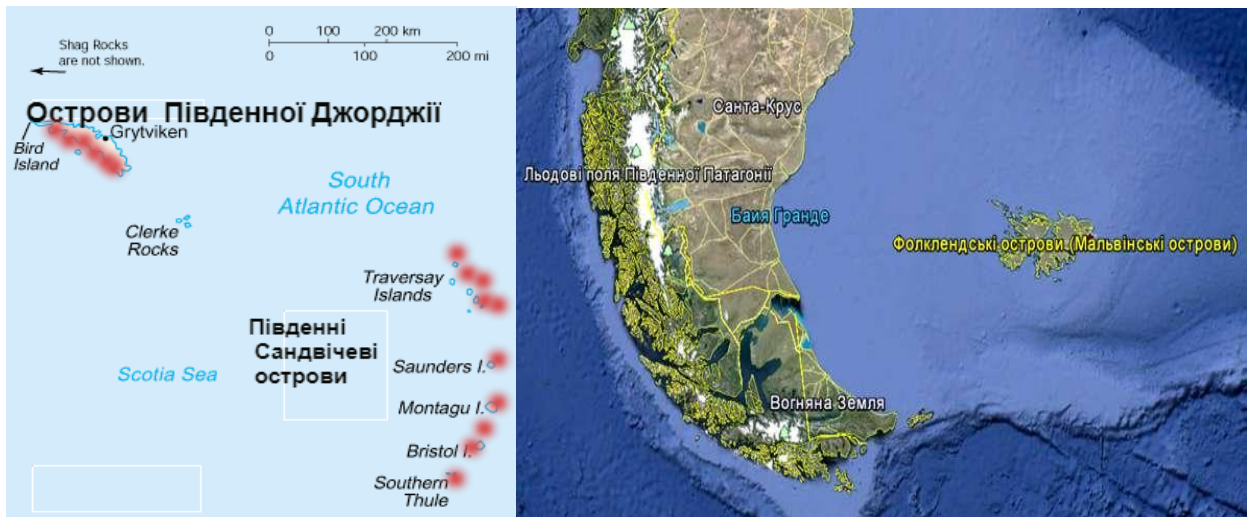

Рис 3.3.3. Карта Південної Джорджії і Південні Сандвічеві острови та Фолклендські (Мальвінські) острови.

Ці острови оспорується Аргентиною. Так як й Фолклендські (Мальвінські) острови, які у міжнародному праві фігурують як предмет територіального спору. Зацікавленість учасників спору полягає ще у тому, що біля Мальвінських островів є значні поклади природних копалин, таких як газ і нафта. Ще одним чинником стало те, що Англія була практично монополістом у ловлі морського рачка – кріля, і ділитися з ким-то вона не збиралася. І це призвело до військової кризи.

У 1982 році навколо островів спалахнув провела військову операцію, встановивши контроль над островами. Проте Велика Британія відреагувала на це, відправивши до островів велике військово-морське з'єднання з метою повернути Фолкленди силою.

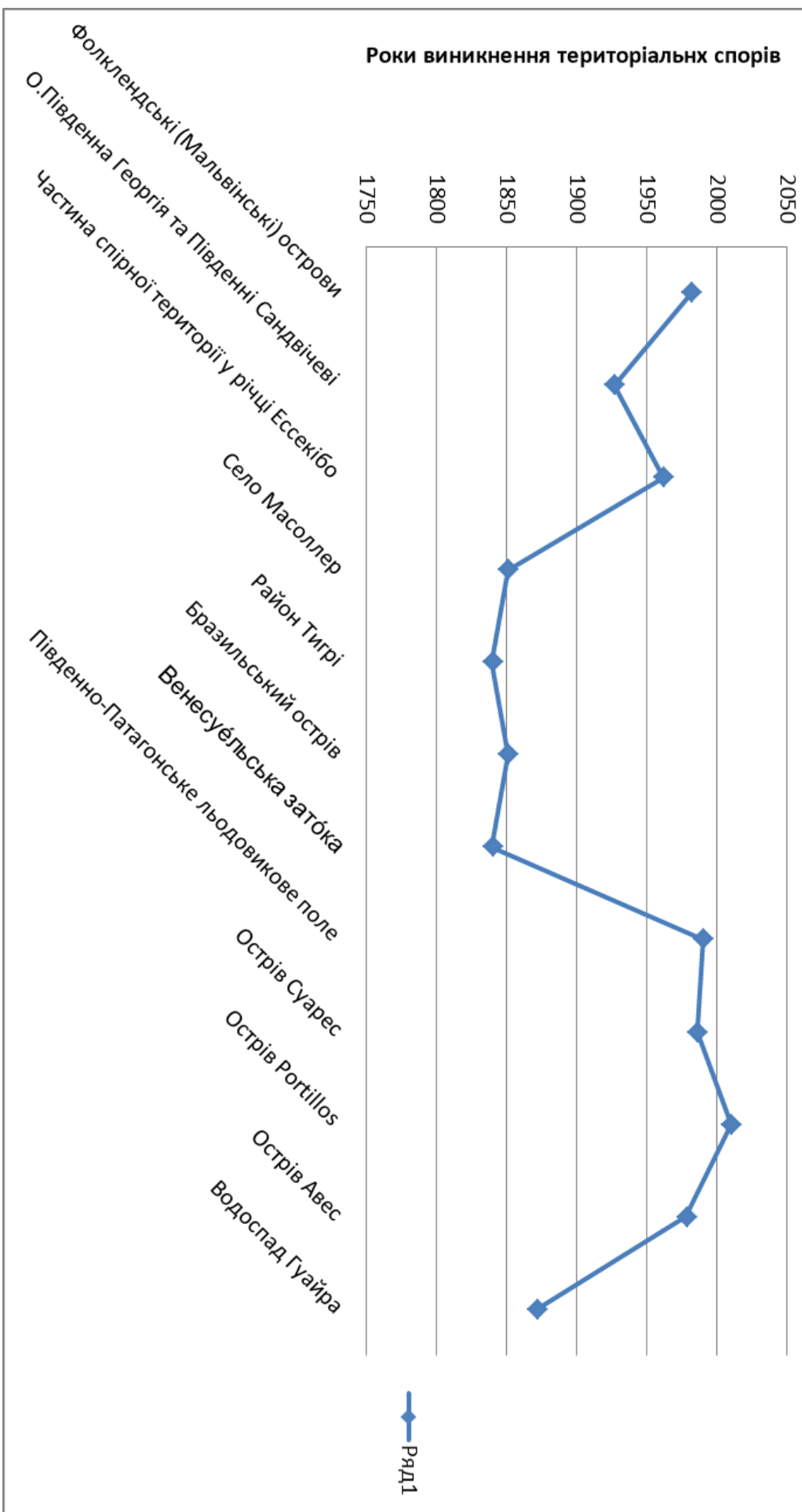
Під час півторамісячного збройного конфлікту Аргентина зазнала поразки, але продовжує не визнавати як назву островів, так і їхню теперішню територіальну приналежність. Тому до сьогоденного моменту відбувається вже тільки мирне урегулювання територіального спору.

Аналізуючи динаміку виникнення територіальних спорів протягом ХХ і ХХІ століть, ми спостерігаємо, що зростання напруги щодо територіальних

претензій почалася з кінця XIX століття. Найбільшу активність у спорах проявляли Венесуела та Бразилія.

Також ми можемо виділити, що в Андському і Амазонських ареалах економічного впливу неодноразово виникали територіальні спори, – породження протиріч, які розвивалися на ґрунті боротьби за вихід до Тихого або Атлантичного океанів і природним ресурсам прибережного моря (1-я і 2-а Тихоокеанські війни, Чакська війна), доступ до судноплавним верхів'їв річки Амазонки (перуансько-еквадорський збройний конфлікт 1941 р.), розмежування вод Венесуельського затоки в Карибському морі в зв'язку з виявленням на шельфі навколо островів значних запасів нафти тощо.

Динаміка виникнення територіальних спорів у Латиській Америці

Серед відомих територіальних спорів – між Колумбією і Нікарагуа через низку островів у Карибському морі, як приклад. Нікарагуа звернула Колумбію в Гаазький суд через суперечки про морській зоні і декількох розташованих у неї островах. Рішення було винесено на користь Колумбії стосовно трьох островів (Санта-Каталіна, Провіденсія і Сан-Андрес), але воно змінило морські кордони на користь нікарагуанців, тому Колумбія не прийняла це рішення, і питання залишається невирішеним. Але генезис цього спору знаходиться у стратегічному знаходженні цих островів. Та впливу країн у Карибському морі.

Останнім часом, правда, з'явилися ознаки того, що деякі з них здатні спалахнути знову. Болівія знову стала вимагати повернення їй виходу до Тихого океану, втраченим за договором 1904 року, а Венесуела, в свою чергу, виставляє свої територіальні претензії з Колумбією, теж через ці території [Мировая политика и международные отношения / Под ред. С. А. Ланцова, В. А. Ачкасова. — СПб.: Питер, 2005. — 448 с.].

Поряд зі старими факторами в останні роки стали більше виявляти себе геоекономічні та геокультурні обставини, а також – «лівий зсув» в політиці відразу цілої групи країн – Венесуели, Бразилії, Аргентини, Уругваю – укупі з феноменом «індіанського ренесансу» в Болівії, Еквадорі і Перу.

Важливо зауважити, що відмічені нові чинники здатні як загострити, так і пом'якшити або навіть нейтралізувати старі територіальні суперечки [Міжнародні відносини та зовнішня політика (1945–1970 рр.): підручник / В. А. Манжола, М. М. Білоусов, Л. Ф. Гайдуков та ін. — К.: Либідь, 1999. — 558 с.].

Таблиця 3.3.1

Основні територіальні спори в Латинській Америці

Країни	Територіальні спори
Аргентина – Чилі	Суперечка про приналежність протоки Бігль (на північвідмису Горн) і володіннітьрьома невеликими островами в східнійчастині входу в протоку.
Аргентина Парагвай	- Суперечка про становище північно-східнійчастині кордону

Аргентина - Британія	-	Суперечка через Фолклендських островів, островів Південна Георгія і Південні Сандвічеві.
Аргентина - Чилі		З 2001 р працюєспільнакомісія з делімітації та демаркаціїкордонівв Андах.
Болівія - Чилі		Болівіядомагаєтьсявиходу до моря, втраченого з часівТихоокеанськоївійни 1879-1884 рр.,
Болівія - Парагвай		Суперечка через малонаселеного (але, як передбачалося, багаті на природніресурси) району Гран-Чако міжрічкамиПілкомайо і Верде.
Чилі - Аргентина - ВБ	-	Чиліпретендує на частинуАнтарктиди (ЧилійськаАнтарктичнатериторія), яка частковозбігається з претензіямиАргентини і ВБ.
Колумбія - Нікарагуа	-	Нікарагуапретендує на о-ва Сан-Андрес і Провіденс, що належать Колумбії і мілинаКіта-Суен, аргументуючисвоїдомаганнягеографічнимположеннямостровів (в 200-мильній зоні та континентальному шельфі).
Колумбія - Венесуела	-	Спори через меж виключноїекономічноїзони в Венесуельськійзатоці і водномупросторі, прилеглому до островів Лос-Монхес.
Еквадор - Перу		Зсередини ХІХ в. Еквадорпретендує на 325 тис. Км ² в басейні Амазонки (нині департамент Перу Лорето).
Сальвадор - Гондурас	-	Спори через прикордонніділяноктериторії, а також через острови і положенняморського кордону
Гайана - Венесуела		Венесуелапретендує на всю територію на західвідрічкиЕссекібо.
Франція – Фр. Гвіана-Сурінам		Сурінам претендує на район міжрічкамиМаруні і Інтань.
Гайана - Сурінам		Сурінам претендує на район міжрічками Нью-Рівер і Карантейн.
Беліз - Гватемала		Протиріччя через встановленнямежітериторіальних вод та виключноїекономічноїзони.

3.4. Територіальні спори на сучасній політичній карті Англо-Америци.

Одним зі спокійних макрорегіонів світу можна визнати Англо-Америку. Близько 10 територіальних спорів було заслухано у Міжнародному Суді, які ми охарактеризували у даному підрозділі нашої магістерській роботі. Більшість з яких не мали значний вплив на перетворення на сучасній політичній карті Англо-Америци.

За динамікою виникнення територіальних спорів найбільший пік висування територіальних претензій припадає на початок та кінець 20 століття. Після колоніальний період та встановлення незалежності країн у цьому макрорегіоні.

Найближчі сусіди США є Канада, і разом з цим між державами час від часу виникають територіальні претензії у акваторіях Тихого, Атлантичного та Північно-Льодовитого океанах.

Найбільш значні територіальні претензії через приналежності островів Норд-Рок, острів Макіас-Сил, протока Хуан-де-Фука, протока Діксон-Ентранс, канал Портленд, море Бофорта і арктичні води тощо.

Різновид цих територіальних спорів в першу чергу у економічному значущості цих предметів спору. Адже країни високорозвинуті й окрім природних багатств, інтерес переходить у політичну та геополітичну площину. Переважає тип територіального спору саме політико-ідеологічне і геополітичне суперництво. Адже на міжнародній арені кожна країна виступає як об'єкт правої демократії, який вирішує проблемні питання лише у розгляді публічного міжнародного права. США намагається свій вплив розширити та зберегти у всіх можливих акваторіях та мати доступ до морських шляхів, що з'єднують як з Європою, так і з Азією.

Після Першої світової війни залишилося чи немало прикордонних територій, які за документами не мали законності та правомірності. Приналежність островів та делімінація кордонів виступають з головних

причин виникнення територіальних претензій у цьому макрореєоні між країнами.

Прикладом територіальних спорів між Канада та США є прикордонний спір щодо розділення моря Бофорта та статусу Північно-Західного проходу.

Адже високо розвинені країни стали замислюватися про незалежність від імпорту вуглеводнів, були відкриті родовища нафти і газу. Біля моря Бофорта знаходиться близько обсяг розвіданих запасів нафти може доходити до 500 млн. тонн, газу – 210 млрд.м³.

Канада наполягає на продовженні в морі Бофорта кордону, яка встановлена в Англо-Російській Конвенції 1825 року і проходить по 141 меридіану.

США наполягає на тому, що останнє формулювання означає те, що прокладена межа закінчується біля узбережжя Північного Льодовитого океану, а значить, до сьогоднішнього дня межа офіційно не прокладена і повинна проходити за принципом рівновіддаленості від узбережжя кожної держави. В результаті площа спірної території становить 21,5 тис.км².

Спір не був актуальний в останні десятиліття, поки розробка арктичних родовищ представлялася важкодоступній, і країни активізувалися, коли звільнення узбережжя Канади від льоду стало більш реальним навіть для експертних кіл.

Отже, від вирішення спору могло залежати подальше розширення шельфів цих країн. До цього варто додати, що, як зазначає канадський професор М. Байерс в книзі «Міжнародне право і Арктика», так як меридіан йде по діагоналі, то в разі розмежування моря з його лінії за межами 200-мильних зон територіальну перевагу переходить до Канади.

Рис. 3.4.1. Територіальний спір між США та Канадою

На картосхемі 3.4.1 кривими сірими пунктирними лініями позначені межі 200-мильних зон Канади і США. Пряма сіра пунктирна лінія позначає розмежування акваторії за версією США, червона – за версією Канади. (Пряма чорна пунктирна лінія розділяє сушу і акваторію до кордонів ВЕЗ)

Таким чином, межа за версією США за межами 200-мильної зони різко відхиляється на захід, і територія Канади (канадського шельфу) в цьому випадку більше. Учасники спору продовжують спільну роботу з обстеження арктичного континентального шельфу [44].

Якщо розглядати цілісність Англо-Америки, то можна також зазначити, що значних змін не відбувалось. Але варто виділити, що також до

Англо-Америци відносяться території Британської Вест-Індії з переважаючим англомовним населенням – Беліз, Бермудські острови і Гайана.

І ми можна виділити одну з найбільш протяжний територіальнийспір, який триває більше 150 років між Белізом і Гватемалою. Зміст територіального спору полягає в тому, що Гватемала претендує на територію від річки Сарстун. Причини виникнення цього спору, як Гватемала стверджує, що вона успадкувала претензії Іспанії 1494 та 18-го століть на Беліз і була зобов'язана більш ніж половині території Белізу, що становить 12272 км² території, або приблизно 53% території країни. Претензія включає в себе значну частину нинішніх белізьких районів Кайо і Беліз, а також всі райони Стенн-крик і Беліз, райони Толед [Картосхема 3.5.4.] [108].

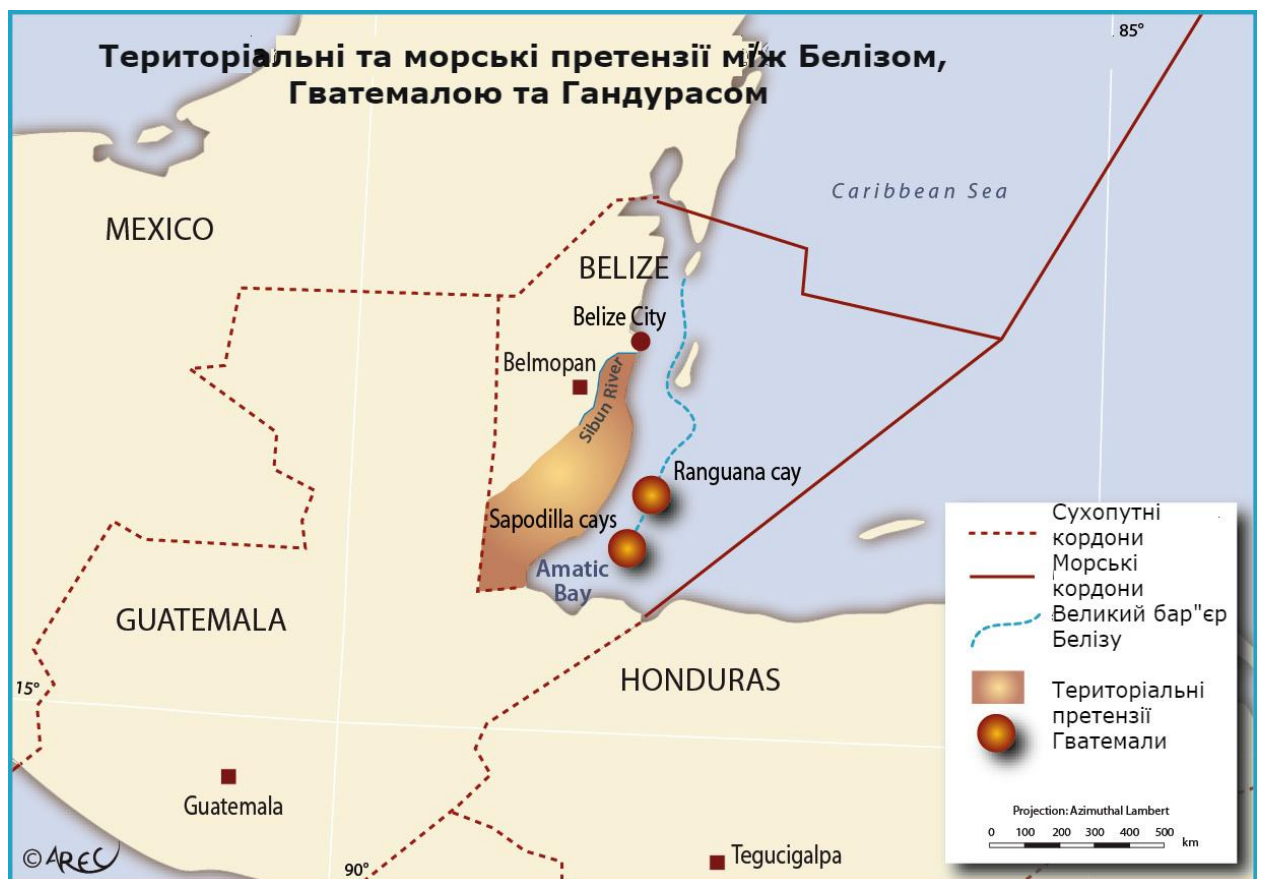

Рис. 3.4.2. Територіальні спори між Белізом, Гватемалою та Гондурасом.

Але з географічної точки зору, основний фактор, що впливає на висування даних претензій, у значних покладах нафти по перефірії Карибського моря та економічне значення для цих країн, адже вони за економічних розвитком відносяться до слабо та нерозвинених країн світу.

Також територіальні питання за приналежність островів висувають Гаїті, яке претендує на острів Навасса, який знаходиться під управлінням США та Маршаллові острови, вони претендують на острів Вейк, який розташований в північній частині Тихого океану. Різновид територіального спору у геополітичне суперництві у акваторіях Тихого океану.

3.5. Перетворення на сучасній політичній карті Африки

Беручи до аналізу статистичні данні щодо динаміки виникнення територіальних спорів, то найчастіше спори територіального характеру почали виникати у макрорегіона Африка на початку 20 століття. Генезис загострення криз щодо територіальних питань буває різноманітний. Колоніальне минуле залишило великий слід у історії перетворенні політичної карти Африки. Адже під час розподілу кордонів між вже незалежними країнами, до уваги не враховували ні етнічні, ні економічні, ні релігійні, ні географічне розташування.

Тобто головний різновид територіальних спорів, які ми можемо спостерігати – це воєнно-політичні кризи, що обумовлені чисельними територіальними суперечками. Споры, які викликані умовністю визначення державних кордонів у період попереднього колоніального правління або існування у єдиній державі, що розпалася.

У базі даних, яка слугує фактологічною основою цього дослідження, ми опрацювали близько 20 територіальних спорів у макрорегіоні Африка. Запропоноване нами бачення співставне з позицією, заявленою в онлайн-посібнику для старшої школи «Суспільна географія сучасного світу».

Зміст розділу «Африка» розробленої нами бази даних доводить, що Африка є найбільшим світом осередком територіальних спорів. Якщо пригадати ще й кількість збройних конфліктів, то формується образ Африки як найбільш неспокійного макрорегіону світу. Зібрані нами матеріали доводять, що більшість із цих спорів пов'язана із прагненням держав установити межі державних кордонів та демаркувати їх у Міжнародному Суді ООН.

3.6. Перетворення на сучасній політичній карті Австралії та Океанії.

Територіальні спори у різних макрорегіонів світу проявляються з різною динамікою та кількісними показниками. Мають певний генезис та основні фактори, що значно впливають на подальші дипломатичні взаємовідношення між країнами, які у світовій спільності виступають у статусі позовників. Кожна справа територіальних претензій, що розглядається у Міжнародному Суді в Гаазі, таким чином впливає на подальше реформування політичного устрою та територіального розміщення у певному геопросторі.

Беручи до уваги макрорегіон Австралії та Океанії, територіальні спори, які тут зосереджені і які були предметом нашого дослідження у цьому регіоні, ми визначили, що за кількістю, порівнюючи з іншими континентами, тут найменше відбувалося територіальних спорів. Загалом ми нарахували 6 територіальних спорів у часовому проміжку 20 – 21 століття.

Аналізуючи динаміку виникнення територіальних спорів на теренах Австралії та Океанії, ми прийшли до висновку, що найбільший пік припадає саме на 20 століття.

Причиною таких показників може слугувати колоніальне минуле, коли ця територія була під Британською короною.

Характеризуючи територіальні спори у цих макрорегіонах, ми можемо їх віднести до спорів за прикордонні території/акваторії. Проводячи логічний аналіз, що розкидані островні держави з невеликою чисельністю населення, його різнотипним національним складом навряд чи мають територіальні претензії та можуть приймати участь у міжнародних територіальних спорів з приводу державних кордонів. Генезис цього спостерігається з колоніального минулого і тим, що острови багаторазово міняли господарів - метрополії. Також територіальні спори виникають у зв'язку з тим, що є в океанах невеликі незаселені рифти, атоли.

Прикладом прикордонних спорів за акваторію можемо навести між Австралією та Східним Тимором. Суперечка відбувалася з приводу розмежування морських кордонів. Одна з важливіших причин викладу цього спору у міжнародному Суді це те, що на певній частині спірної території знаходяться значні родовища газу і нафти. У січні 2006 року між двома країнами було підписано угоду про розподіл доходів, отриманих від

видобутку вуглеводнів в Тиморському морі за принципом 50:50. У розробці родовища основна частка належить австралійській компанії «Вудсайд петролеум» (Woodside Petroleum), також беруть участь «КонокоФіліпс» (Conoco Philips). Сьогодні Австралія закрила доступ до частини традиційних для Індонезії місць видобутку риби в районі островів Картьє і Ашмор. І це невирішене територіальне питання може призвести до воєнних конфліктів за розподіл корисних копалин та прояв своєї економічної стабільності у цих акваторіях.

Рис. 3.6.1. Спiрні території в Тиморському морі.

Прикладом територіальних спорів за остров в Океані може бути навколо острова Банаба. Під час Другої світової війни більшість населення цього острова було переселено на острів Рамбо в Фіджі, і після надання Кірібаті незалежності цей факт став основою для територіальної суперечки між двома державами. Однак нечисленні мешканці острова Банаба (близько 280 чоловік) не горять бажанням входити в Фіджі, а скоріше прагнуть до повної незалежності.

Справжні причини такого інтересу до Банаба варто шукати в багатих покладах фосфоритів на острові, а також в тому, що це найвищий острів Кірібаті - в умовах підвищення рівня світового океану це стає стратегічним чинником для океанічних територій.

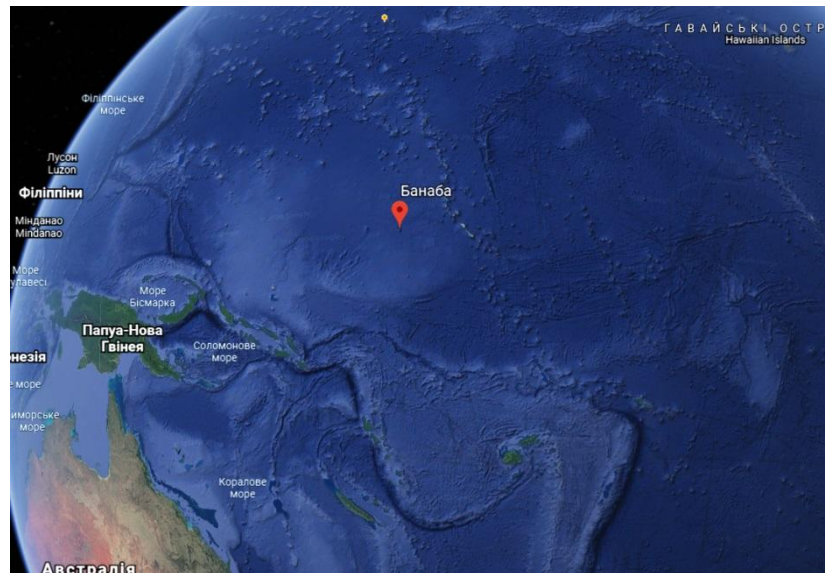

Рис. 3.6.2. Спірні території поблизу Кірібаті.

Також яскраво виражений різновид спорів в Океанії за приналежність островів та рифів. Даний час найяскравішими прикладами територіальних спорів за риф відносяться спір між Тонга і Фіджі навколо приналежності рифа Мінерва, закінчився тим, що в 2003 р обидва острова рифа оголосили про свою незалежність і створення Князівства Мінерва. Причиною територіальних позіхань на цей риф може бути у прояву свого впливу в акваторії Тихому океані, можливе знаходження родовищ нафти. Також проходять важливі морські, що мають економічне та стратегічне значення для обох учасників міжнародного територіального спору.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

Внаслідок проблем внутрішньополітичного й соціально-економічного характеру в країнах Азії, Африки та Латинської Америки, в тому числі створених надмірною мілітаризацією, виникали військово-політичні організації. Вони розвивались в складних умовах, а більшість з них виступали провідниками політики великих держав, що використовували національно-визвольну та антиурядову боротьбу в своїх інтересах. Тому будувались за підтримки великих держав, держав-донорів.

В XXI столітті Східна Азія як складова Азіатсько-Тихоокеанського регіону виходить на міжнародну арену в якості одного з найважливіших центрів світової політики, доводиться стежити за відбуваються в регіоні процесами. Можна навести чимало прикладів того, як загострення одного з безлічі політичних конфліктів у Східній Азії призводить до виникнення або посилення економічних проблем в інших регіонах світу.

Можна зробити висновок, що, незважаючи на деяке пом'якшення більшості проблем у Східній Азії, через досить принциповій позиції всіх сторін, вирішення територіальних спорів найближчим часом не відбудеться.

Отже, аналізуючи все те, що було сказано, можна визначити тенденцію збільшення територіальних суперечок по світу. Розширюється спектор причин міжнародних, регіональних чи локальних фаз напруг.

Географічні особливості поширення територіальних спорів у світі виявляє себе у країн таких регіонів, де велика кількість населення (Азія та Африка), етнічні/релігійні/лінгвістичні міжусобиці, райони з слабким економічним розвитком, з несприятливими природними чи кліматичними умовами, що обумовлює виникнення територіальних спалахів агресії.

Переважають у світі територіальні спори у Північній Африці, на Близькому Сході, акваторії Китайського моря. У Європі збільшується частка територіальних спорів, які переходять у стадію воєнних дій.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволяє зробити такі висновки.

Під час дослідження було розв'язано всі сформульовані в роботі завдання, отримано та проаналізовано результати, які полягають у такому.

1. Визначено на основі аналізу наукової літератури сутність і зміст поняття «територіальний спір». Проаналізовано найбільш відомі підходи визначення цього визначення.

2. Схарактеризовано типи джерел напруги у міжнародних відносинах та розглянуто класифікації міжнародних територіальних суперечок. Але на

жаль, однієї структури характеристики таких ситуацій у міжнародному праві ще немає. Це призводить до розгалуженого сприйняття та класифікації «територіальний спор»

3. З'ясовано географічні особливості поширення територіальних спорів у межах макрорегіонів світу. Зазначили, що найбільш поширеним відсотком спалахів територіальних спорів у таких макрорегіонів, як Азія та Африка. Передумова полягає у розширенні меж добування корисних копалин, зіткнення різних типів меншин (етнічні, економічні, лінгвістичні). Частка територіальних спорів все збільшується у Європі, причина у намаганнях країн ЄС мати геополітичне суперництво з гігантами у світовій економіці з інших макрорегіонів, таких як США та Китай.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адміністративно-територіальний устрій країн Європейського Союзу : навч. посіб. / за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка, М. К. Орлатого. – К. : НАДУ, 2015. – 628 с. Доступ до електронної версії за посиланням: http://academy.gov.ua/NMKD/library_nadu/Navch_Posybniky/047a8658-7f2e-41aa-90e3-c2ebf37d4593.pdf.
2. Алаев Э.Б. Социально-экономическая география: Понятийно-терминологический словарь. – М.: Мысль, 1983. – 350 с.
3. Алямкін Р. В. Міжнародні територіальні спори: поняття та класифікація / Р. В. Алямкін // Вісник Ужгородського національного університету. – Серія право. – 2010. – Випуск 13 (частина 1). – С. 9-12.
4. Алямкін Р.В. Мирне вирішення міжнародних територіальних спорів: практика міжнародних судових органів. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.11 – міжнародне право. – Інститут законодавства Верховної Ради України, Київ, 2011. – 18 с. Доступ до електронної версії за посиланням: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_low/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&Z21ID=&Image_file_name=DOC/2011/11ARVMSO.zip&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1.
5. Антюшина Н.М. Арктический вызов для национальной и международной политики = Arctic Challenges in the National and International Politics / Н.М. Антюшина. – М. : Ин-т Европы РАН : Рус. сувенир, 2012. – 136 с. Доступ до електронної версії за посиланням: <http://instituteofeurope.ru/images/uploads/doklad/278.pdf>.
6. Ачкасов В. А. Мировая политика и международные отношения: Учебник / В. А. Ачкасов, С. А. Ланцов. – М.: Аспект Пресс, 2011. – 480 с. Доступ до електронної версії за посиланням: <http://194.44.152.155/elib/local/sk777645.pdf>.

7. Бабурин, Сергей Николаевич. Территория государства: теоретико-правовые проблемы : автореферат дис. ... доктора юридических наук : 12.00.01 / Рос. академия юрид. наук. – Москва, 1998. – 49 с.
8. Багров Н.В. Региональная геополитика устойчивого развития [Текст] / Н. В. Багров. – Киев : Лыбидь, 2002. – 254 с.
9. Баликова Н. Китай продовжує змінювати «ландшафт» островів / Ніна Баликова // Голос України. – 26 лютого 2017 року. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.golos.com.ua/article/264869>.
10. Бойко І.С. Прецедентна практика щодо морських територіальних спорів у рішеннях міжнародного суду / І.С. Бойко // Вісник Національної академії правових наук України. – 2016. – № 2 (85). – С. 74. Доступ до електронної версії за посиланням: https://lexportus.net.ua/vipusk-2-2018-new/boiko_i_s_pretsedentna_praktyka_sudu_yes_ta_problema_zapobihannia_za_brudnenniu_morskoho_seredovishcha.pdf.
11. Буник И.В. Спор между США и Канадой о разграничении в море Бофорта (международно-правовой анализ) / Иван Владимирович БУНИК // Московский журнал международного права. – 2018. – №2. – С. 126 – 137. Доступ до електронної версії за посиланням: <https://www.mjil.ru/jour/article/view/262/191>.
12. Буроменський М. В. Міжнародне право: Навч. посібник. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 336 с. Доступ до електронної версії за посиланням: <https://lawbook.online/regulirovanie-pravovoe-mejdunarodnoe/mijnarodne-pravo-navch-posibnik-yurinkom-inter.html>.
13. Буроменський М. В. Міжнародне право на тлі викликів ХХІ століття / М. В. Буроменський // Актуальні проблеми сучасного міжнародного права : зб. наук. ст. за матеріалами І Харк. міжнар.-прав. читань, присвяч. пам'яті проф. М. В. Яновського і В. С. Семенова, Харків, 27 листоп. 2015 р. : у 2 ч. – Харків, 2015. – Ч. 1. – С. 5–17.

14. Буткевич В. Г. *Міжнародне право. Основи теорії: підручник* / В. Г. Буткевич, В. В. Мицик, О. В. Задорожній; за ред. В. Г. Буткевича. – К.: Либідь, 2002. – 608 с.
15. Винокуров Е.Ю. *Теория анклавов* / Е.Ю.Винокуров. – Калининград: Терра Балтика, 2007. – 342 с. Доступ до електронної версії за посиланням: http://www.al24.ru/wp-content/uploads/2013/12/%D1%82%D0%B5%D0%BE_1.pdf.
16. Гайдай Д. *Новий балканський виклик: територіальний спір, що може заблокувати розширення ЄС* / Дарія Гайдай // Lexinform. Юридичні новини України. – 01 лютого 2018 року. Доступ до електронної версії за посиланням: <https://lexinform.com.ua/v-sviti/novyj-balkanskyj-vyklyk-terytorialnyj-spir-shho-mozhe-zablokovaty-rozshyrennya-yes/>.
17. Гольцов А.Г. *Геополітика та політична географія. Підручник*. – К.: Центр навчальної літератури, 2019. – 416 с.
18. Далявська Т.П. *Феномен невизнаних держав: політологічний аналіз*. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси. – Вищий навчальний заклад України «Університет економіки та права «КРОК»», Київ, 2016. – 230 с. Доступ до електронної версії за посиланням: <http://idpnan.org.ua/files/dalyavska-t.p.-fenomen-neviznanih-derjav-politologichnij-analiz - a .doc>.
19. Да Сильва Мигель Жорж. *Международно-правовые проблемы урегулирования конфликтов в странах Западной Африки* / Жорж Мигель да Сильва [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.africana.ru/history/index1.htm>].
20. Дарендорф Р. *Элементы теории социального конфликта* / Ральф Дарендорф // Социологические исследования. – 1994. – № 5. – С. 142-

147. Доступ до електронної версії за посиланням:
http://ecsocman.hse.ru/data/968/645/1216/019_darendorf.pdf.

21. Дарендорф Р. Современный социальный конфликт. Очерк политики свободы / Р. Дарендорф; пер. с нем. Л. Ю. Пантиной. – М.: Издательство «РОССПЭН», 2002. – 39 с.

22. Дахно О. Ю. Політика забезпечення територіальної цілісності України. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 21.01.01 – основи національної безпеки держави (політичні науки). – Національний інститут стратегічних досліджень, Київ, 2020. – 199 с. Доступ до електронної версії за посиланням:
<https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-09/disertaciya-10.08.2020.pdf>.

23. Декларація про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин та співробітництва між державами відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй від 24.10.1970 р. [Електронний ресурс] Верховна Рада України. Законодавство України. Режим доступу:
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_569#Text.

24. Денков Д. Острів Зміїний: вибороли статус, втратили нафту? / Дмитро Денков, Віталій Селик // Економічна правда. – 04 лютого 2009 року. Доступ до електронної версії за посиланням:
<https://www.epravda.com.ua/publications/2009/02/4/180227/>
<https://www.epravda.com.ua/publications/2009/02/4/180227/>.

25. Дергачев В. А. Геополитический словарь-справочник / В. А. Дергачев. – Киев : Изд-во КНТ, 2009. – 592 с.

26. Державна територія // Політологічний енциклопедичний словник / уклад.: Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна, І.О. Поліщук та ін. За ред. М. П. Требіна. – Х. : Право, 2015. – С. 345.

27. Дмитрук В. Делімітація та демаркація державного кордону України: проблеми та пріоритети / Володимир Дмитрук // Регіональна історія

України. Збірник наукових статей. Випуск 8. – 2014. – С. 109–116. Доступ до електронної версії за посиланням: <https://core.ac.uk/download/pdf/237600274.pdf>.

28. Дністрянський М. С. Українсько-румунські міждержавні відносини: геополітичні суперечності та перспективи оптимізації / М. С. Дністрянський // Наук. вісник Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки: Географ. науки. – № 18. – 2012. – С. 102–107.

29. Дністрянський М. С. Політична географія України : навчальний посібник / М. С. Дністрянський. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2014. – 348 с. Доступ до електронної версії за посиланням: http://old.geography.lnu.edu.ua/Strukt/Biblio/alphavit/Ukr/Ukr_D/Dnistrianskyi/politgeoukr.pdf.

30. Задорожній О.В. Становлення та нормативний зміст принципу територіальної цілісності держав як основного принципу міжнародного права / Олександр Вікторович Задорожній // Університетські наукові записки. – 2015. – № 1. – С. 231 – 248. Доступ до електронної версії за посиланням: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/428093.pdf>.

31. Задорожній О. В. Поняття та нормативні вимоги основних принципів міжнародного права / Олександр Вікторович Задорожній // Актуальні проблеми держави і права. – 2015. – Вип. 75. – С. 242 – 255.

32. Заключний акт Ради з безпеки та співробітництва в Європі від 01.08.1975 р. [Електронний ресурс] Верховна Рада України. Законодавство України. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_055#Text.

33. Каледин Н.В. Политическая и экономическая география мира / Н.В.Каледин, В.В. Ятманова. Часть 3. 2-е изд.исправленное. Учебное пособие. – СПб., 2008. – 100 с.

34. Колосов В. А. Геополитика и политическая география : учебник для вузов / В. А. Колосов, Н. С. Мироненко. – М. : Аспект Пресс, 2001, –

479 с. Доступ до електронної версії за посиланням: http://igf.chuvsu.ru/bibl/kolosov_geopolitika.PDF.

35. Кононенко В. П. Вирішення територіальних спорів Міжнародним Судом ООН: теорія і практика : монографія / В. П. Кононенко. – Київ-Одеса : Фенікс, 2018. – 438 с. Доступ до електронної версії за посиланням: <http://idpnan.org.ua/files/2019/virishennya-teritorialnih-sporiv-sudom-oon-teoriya-i-praktika-kononenko-v.-p.-.pdf>.

36. Клименко Б.М. Мирное решение территориальных споров. – М. : Международные отношения, 1982. – 184 с.

37. Клеченов Г. Е. Территориальные споры в Латинской Америке в условиях глобализации и борьбы с международным терроризмом / Г. Е. Клеченов // Моск. журн. междунар. права. – 2002. – № 4. – С. 41.

38. Кобернік С.Г. Географія. Рівень стандарту. Підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти / С.Г.Кобернік, Р.Р.Коваленко. – Кам'янець-Подільський: «Абетка», 2018. – 256 с. Доступ до електронної версії за посиланням: <https://4book.org/uchebniki-ukraina/10-klass/geografiya-10-klas-kobernik-2018>.

39. Коваль Т. Б. Современная Испания: в лабиринте идентичностей // Культурная сложность современных наций. – М., 2016. – С. 57–71

40. Коч С. В. Транскордонні простори та спільноти в політичному процесі: кліважі локальності. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора політичних наук за спеціальністю 23.00.02 «Політичні інститути та процеси». – «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Одеса, 2019. – 544 с. Доступ до електронної версії за посиланням: <https://pdpu.edu.ua/doc/vr/2019/koch/dis.pdf>.

41. Країна // Юридична енциклопедія : [у 6 т.] / ред. кол. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.] – К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2001. – Т. 3 : К – М. – 792 с.

42. Купрієнко Д. А. Державна територія і державний кордон : навчальний посібник / Д. А. Купрієнко, Ю. А. Дем'янюк, О. В. Діденко. – Хмельницький : Видавництво НАДПСУ, 2014. – 256 с. Доступ до електронної версії за посиланням: <https://core.ac.uk/download/pdf/32308101.pdf>.

43. Курякова Е.С. Архипелаг Спартли в ХХІ в.: територіальні спори в Южно-Китайському морі і претензії сторін // Молодість, інтелект, ініціатива. – Витебськ. – 2016. – с. 24.

44. Максимова Д.Д. О некоторых проблемах межгосударственных отношений Канады в Арктическом регионе // Россия и Америка в 21 в. – 2011. – № 2.

45. Мальчикова Д.С. Аналіз територіальних ресурсів у плануванні територій та практиці адміністративної регіоналізації / Д.С. Мальчикова // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Геологія. Географія. Екологія», 2015. – Випуск 43. – С.129 – 134. Доступ до електронної версії за посиланням: <http://journals.uran.ua/geoecono/article/download/67553/62802>.

46. Маруняк Є.О. Просторові дилеми глобалізації та їх концептуалізація / Є.О.Маруняк // Український географічний журнал. – 2012. – № 4. – С. 36 – 42.

47. Міжнародне публічне право: підручн. / В.Ф. Антипенко, Л.Д. Тимченко, О.В. Беглий, О.А. Радзівілл [та ін.]; відп. ред. В.Ф. Антипенко. В 3-х томах: Т. 1. – К. : Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2010. – 422 с. Доступ до електронної версії за посиланням: https://law.sspu.edu.ua/files/documents/books/library/22/antipenko_mizhnarodne_publichne_pravo.pdf.

48. Міжнародні відносини та зовнішня політика (1945–1970 рр.): підручник / В. А. Манжола, М. М. Білоусов, Л. Ф. Гайдуков та ін. – К.: Либідь, 1999. – 558 с.

49. Мироненко Н.С. О политической геоконфликтологии как области географического знания / Н.С. Мироненко, А.С. Денисенцев // Проблемы геоконфликтологии. В 2 т. – Т1. – М.: Пресс-Соло, 2004. – С. 12-24.

50. Мировая политика и международные отношения / Под ред. С. А. Ланцова, В. А. Ачкасова. – Санкт-Петербург: Питер, 2005. – 448 с.

51. Мозговий Артем Анатолійович. Конфліктогенність та збалансованість міського розвитку в Україні. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора географічних наук. Спеціальність 11.00.02 – економічна і соціальна географія. – К.: Інститут географії НАН України, 2018. – 40 с. Доступ до електронної версії за посиланням: <https://igu.org.ua/sites/default/files/Mozghovyi-aref.pdf>.

52. Новохацкая, Е. А. Территориальные разногласия на Пиренейском полуострове / Е. А. Новохацкая. – Текст : непосредственный // Молодой ученый. – 2015. – № 20 (100). – С. 550-556. Доступ до електронної версії за посиланням: <https://moluch.ru/archive/100/22444/>.

53. Нуртдинова Наталья Флюсовна. Территориальные споры как угроза безопасности в Юго-Восточной Азии Выпускная квалификационная работа по специальности ОП ВО «41.03.05 – Международные отношения». – Екатеринбург : ФГБОУ ВО «Уральский государственный педагогический университет», 2017. – 109 с.

54. Общественная география современного мира [Электронный ресурс] Режим доступа: <http://files.school-collection.edu.ru/dlrstore/00000c51-1000-4ddd-517d-3600483aebf5/@001318.htm>.

55. Орлова И.А. Разрешение споров в международном публичном и частном праве: сравнительно-правовой анализ: дис. ... канд. юрид. наук / И.А. Орлова. – Екатеринбург, 2009. – 226 с. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/304013.html>.

56. Орлов Алексей Сергеевич. Международные территориальные споры: соотношение договорной и судебной форм урегулирования.

Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Специальность 12.00.10 – Международное право. Европейское право. – Казань: Уральская государственная юридическая академия, 2009. – 28 с.

57. Орлов А.С. Понятие международного территориального спора / Орлов Алексей Сергеевич // Вестник Удмуртского университета. Экономика и право. – 2010. – Вып.3. – С. 94 – 100.

58. Офіційний веб-сайт Асоціації держав Південно-Східної Азії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.aseansec.org>.

59. Офіційний веб-сайт Європейського суду з прав людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.echr.coe.int/echr/>.

60. Офіційний веб-сайт Європейського Союзу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://europa.eu/>.

61. Офіційний веб-сайт Міжнародного суду Організації Об'єднаних Націй [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.icj-cij.org/homepage/ru/>.

62. Офіційний веб-сайт Міжнародного Трибуналу з морського права [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.itlos.org/>.

63. Офіційний веб-сайт Міжнародної морської організації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.imo.org/Pages/home.aspx>.

64. Офіційний веб-сайт Північноатлантичного альянсу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nato.int/cps/en/natolive/index.htm>.

65. Офіційний веб-сайт Організації американських держав [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oas.org/en/default.asp>.

66. Офіційний веб-сайт Організації з безпеки та співробітництва в Європі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.osce.org/>.

67. Офіційний веб-сайт Організації Об'єднаних Націй [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org/ru/>.

68. Офіційний веб-сайт Ради Європи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hub.coe.int/>.

69. Офіційний веб-сайт Asia Maritime Transparency Initiative (AMTI) (Азіатська морська ініціатива щодо прозорості) – дослідницької структури при Центрі стратегічних і міжнародних досліджень (CSIS) у Вашингтоні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://amti.csis.org/>.

70. Офіційний веб-сайт консалтингової картографічної служби Nordpil (Нордпіл) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nordpil.com/>.

71. Офіційний веб-сайт Всесвітньої книги фактів ЦРУ (*World Fact Book*). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/>.

72. Пасічник Я. С. Основні процесуальні права держав у міжнародних судах і трибуналах / Я. С. Пасічник // Вісник Центральної виборчої комісії. – Київ, 2015. – № 1. – С. 71.

73. Пащенко В. М. Методологія та методи наукових досліджень / В. М. Пащенко. – Ніжин : Аспект-Поліграф, 2010. – 256 с.

74. Політологія / За ред. О. І. Семківа. – Львів: Світ, 1993. – 328 с.

75. Пронюк Н.В. Сучасне міжнародне право: Навч. посібник / Н.В. Пронюк. – К.: КНТ, 2010. – 280 с.

76. Рачков И. Решения Международного Суда по делу о храме Преа Вихеар / Илья Рачков // Международное правосудие. – 2015.– № 4. – С. 24–34. Доступ до електронної версії за посиланням: [https://mgimo.ru/upload/iblock/1b3/MP4\(16\)2015%20\(024-034%20-%20%D0%A0%D0%B0%D1%87%D0%BA%D0%BE%D0%B2\).pdf](https://mgimo.ru/upload/iblock/1b3/MP4(16)2015%20(024-034%20-%20%D0%A0%D0%B0%D1%87%D0%BA%D0%BE%D0%B2).pdf).

77. Резков М.І. Українсько-румунський конфлікт навколо острова Зміїний. Ретроспективний аналіз / М. І. Резков. Вісник Київського міжнародного університету. Серія Міжнародні відносини. Випуск 9. – 2009.

Доступ до електронної версії за посиланням:
<http://vmv.kyvu.edu.ua/v/09/15.htm>.

78. Сайт рідкісних карт Олександра Акопяна (територіальні претензії, території з невизначеним статусом, проекти «Великих» держав тощо) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.karty.narod.ru>.

79. Севостьянова Н. До питання про сутність територіальних спорів та їх видів / Наталія Севостьянова // Підприємництво, господарство і право. – 2016. – № 5. – С. 119 – 122. Доступ до електронної версії за посиланням: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2016/05/24.pdf>.

80. Сергиенко В. Гибралтар: непредсказуемый конфликт / В.Сергиенко [Электронный ресурс] Доступ за посиланням: <http://maxpark.com/community/politic/content/2154736>.

81. Сливка Р.Р. Особливості використання поняття «політико-територіальний конфлікт» у географії / Роман Радославович Сливка // Ученые записки Таврического національного университета им. В.И. Вернадского. Серия география. – 2011. – Т. 24 (63). – № 2. – Часть 1. – С. 290 – 294.

82. Сливка Р.Р. Картографування територіально-політичних конфліктів і зон геополітичної нестабільності у працях Філіпа Рекацевіча / Р. Р. Сливка // Науковий вісник Чернівецького університету. Географія. – 2014. – Вип. 724-725. – С. 194-199. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvchnu_2014_724-725_43.

83. Сливка Р.Р. Вразливість півостровів щодо прояву територіально-політичних конфліктів / Роман Радославович Сливка // Часопис соціально-економічної географії. – 2019. – Випуск 27. – С. 40 – 47. Доступ до електронної версії за посиланням: <https://periodicals.karazin.ua/socecongeo/article/download/15412/14389>.

84. Спори в Південно-Китайському і Східнокитайському морях // Щорічник СІПРІ 2015. Озброєння, роззброєння та міжнародна безпека. – К.:

Стокгольмський міжнародний інститут дослідження миру, Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова, 2016. – С. 248 – 272. Доступ до електронної версії за посиланням: <https://www.sipri.org/sites/default/files/UKRYB2015.pdf>.

85. Соціально-економічна географія світу: Загальна частина / За ред. С.П. Кузика. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Тернопіль: Підручники і посібники, 1998. – С. 56-99.

86. Старостина Е. А. Приграничные споры : причины возникновения, пути разрешения / Е. А. Старостина // Латинская Америка. – 2005. – № 10. – С. 25–30.

87. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду від 26.06.1945 р. [Електронний ресурс] Верховна Рада України. Законодавство України. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#Text.

88. Стафійчук В.І. Політична географія світу: Навчальний посібник / В.Стафійчук. – Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2016. – 306 с. Доступ до електронної версії за посиланням: <https://oldiplus.ua/downloads/290.pdf>.

89. Сулима Є. Геополітика. Енциклопедія / Євгеній Сулима. – К.: Знання України, 2012. – 920 с.

90. Сушанин Д. Українсько-румунський конфлікт навколо острова Зміїний / Дарина Сушанин // Міжнародний науковий вісник. Випуск 1-2. – Ужгород, 2019. – С. 297 – 301. Доступ до електронної версії за посиланням: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/30186>.

91. Сюткін С.І. Соціально-економічна географія: терміни і поняття. – Суми: Медіа Інформ, 2007. – 44с.

92. Сюткін С.І. Політична географія : навчальний посібник / С.І. Сюткін; Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка. – Суми : ТОВ «ВПП «Фабрика друку», 2017. – 120 с. Доступ до електронної версії за посиланням:

<https://repository.sspu.sumy.ua/bitstream/123456789/947/1/%D0%9D%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%9F%D0%93.pdf>.

93. Тема 5. Територія у міжнародному праві // Мультимедійний посібник з навчальної дисципліни «Міжнародне право» [Електронний ресурс] Режим доступу : https://arm.naiou.kiev.ua/books/mg/lectures/lecture_5.html.

94. Територія // Українська мала енциклопедія : 16 кн. : у 8 т. / проф. Є. Онацький. – Буенос-Айрес, 1966. – Т. 8, кн. XV : Літери Ст – Уц. – С. 1891-1892.

95. Територіальні спори в Азії [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://earth.google.com/web/search/лѡара/@16.4420997,90.1515183,15.75468737a,9637988.25202558d,30y,0h,0t,0r/data=CigijgokCR63ikpLDj9AEXnhXqc9KyrAGca8o0X3N2NAIWixYKHZjTpAMicKJQojCiExci12SWtyNVptV3Y3VDBnVkr2SXZMS3plbzFwREVkZTU>.

96. Топчієв О.Г. Основи суспільної географії: Навч. посібник. – Одеса: Астропринт, 2001. – 560 с.

97. Топчієв О.Г. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методики. Навч. посібник для студ. географічних спеціальностей вищ. навч. закладів. [Текст] – Одеса: Астропринт, 2005. – 632 с.

98. Топчієв О.Г. Територія: сучасний зміст поняття; функції; ресурсний потенціал [Текст] / О. Г. Топчієв // Український географічний журнал. – 2010. – № 4 (72). – С. 3–9.

99. Топчієв О.Г. Регіоналістика: географічні основи регіонального розвитку і регіональної політики. Навч. посіб. [Текст] / О. Г. Топчієв, Д. С. Мальчикова, В. В. Яворська. – Херсон: ОЛДІ–ПЛЮС, 2015. – 372 с. – Режим доступу до електронної версії: http://fs.onu.edu.ua/clients/client11/web11/pdf/regionalistyka_Yavor.pdf.

100. Угода між урядами Індонезії та Малайзії, 2013. Режим доступу: <http://www.gov.ph/2014/05/23/agreement-between-the-government-of-the-republic-of-the-philippines-and-the-government-of-the-republic-indonesiaconcerning-the-delimitation-of-the-exclusive-economic-zone-boundary/>.

101. Український дипломатичний словник [Текст] / ред.: М. З. Мальський, Ю. М. Мороз, О. С. Кучик. – 2-ге видання. – К. : Знання, 2014. – 798 с.

102. Уллах П. Е. Політика США у Південній Азії (1965-1972 рр.). – кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.02 «Всесвітня історія». – Міністерство освіти і науки України, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Харків, 2018. – 234 с. Режим доступу до електронної версії: <http://history.karazin.ua/themes/history/resources/e81fc6884acd930543a50f11a3f0167f.pdf>.

103. Цимбрівський Т.С. Дотримання принципів територіальної цілісності та непорушності кордонів у міжнародному праві [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11 / Цимбрівський Тарас Степанович ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Л., 2008. – 244 с. Режим доступу до електронної версії: <https://er.ucu.edu.ua/handle/1/930>.

104. Швець О.Б. Географічний зміст вивчення соціокультурних конфліктів / О.Б.Швець // Український географічний журнал. – 2011. – № 3. – С. 52 – 56. Режим доступу до електронної версії: <https://ukrgeojournal.org.ua/uk/node/302>.

105. Шестопапов В.Я. Персидский залив: проблема территориального шельфа / В.Я. Шестопапов. – М.: Наука, 1982. – 327 с.

106. Щёкин Ю. В. Аналитическое заключение по проблеме острова Змеиный в решении Международного суда ООН по спору между Украиной и

Румынией [Електронний ресурс] / Юрий Вадимович Щёкин. – 2009. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.ulga.com.ua/ru/article/2.html>.

107. Щорічник СІПРІ 2019. Озброєння, роззброєння та міжнародна безпека. – К.: Стокгольмський міжнародний інститут дослідження миру, Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова, 2020. – 608 с. Доступ до електронної версії за посиланням: https://razumkov.org.ua/images/sipri/SIPRI_2019_ukr.pdf.

108. Яремчук С.С. Сучасні теорії в конфліктології: Навчальний посібник. – Чернівці: Рута, 2008. – 72 с. – Режим доступу до електронної версії: <http://www.sociology.chnu.edu.ua/res//sociology/suchteorii.pdf>.

109. Conflict Database // Conflict Barometer. 2019. Retrieved from: https://hiik.de/wp-content/uploads/2020/08/ConflictBarometer_2019_4.pdf.

110. Jennings R. Acquisition of territory in International Law / R. Jennings // Manchester University Press, 1963. – P. 14.

111. Mbembe J.-A. At the Edge of the World: Boundaries, Territoriality, and Sovereignty in Africa / Joseph-Achille Mbembe, Stephen Randall // Public Culture. – 2000. – № 12 (1). – P. 259 – 271. Режим доступу до цитування: <https://read.dukeupress.edu/public-culture/article-abstract/12/1/259/31597/At-the-Edge-of-the-World-Boundaries-Territoriality>.

112. Northedge F.S., Donelan M.D. International Disputes: The Political Aspects / F.S. Northedge, M.D. Donelan. – London: Published for the David Davies Memorial Institute of International Studies by Europa, 1971. – 349 p. – Режим доступу до електронної версії: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/097492847302900209>.

113. Hensel P. Charting a Course to Conflict: Territorial Issues and Interstate Conflict 1816 – 1992 / P. Hensel, // The Road Map to War / P. Diehl. – Nashville: TN, Vanderbilt University Press, 1999. – P. 115 – 146.

114. Hensel Paul R. Territory: Theory and Evidence on Geography and Conflict (2000) // Режим доступу до ресурсу:

<https://www.semanticscholar.org/author/Paul-R.-Hensel/152563358?sort=influence&page=2//>.

115. House J. W. *Frontier on the Rio-Grande: A Political Geography of Development and Social Deprivation*. Oxford: Clarendon Press, 1982. 436 p.

116. Prescott J. R. V. *Political frontiers and boundaries* / J. R. V. Prescott. – London : Allen & Unwin, 1987. – 154 s.

117. Saideman S. *Explaining the International Relations of Secessionist Conflicts: Vulnerability Versus Ethnic Ties* / S.M. Saideman // *International Organization*. – 1997. – №51 (4). – P. 721–753.

118. Sharma S. *Territorial Acquisition, Disputes, and International Law* / Surya Prakash Sharma. – Martinus Nijhoff Publishers, 1997. – 353 p.

119. Slyvka R. *Dynamics of territorial and political conflicts in the world* / Roman Slyvka // *Часопис соціально-економічної географії*. – 2016. – Випуск 21 (2). – С. 26 – 41. Режим доступу: <http://soc-econom-region.univer.kharkov.ua/wp-content/uploads/2017/07/Chasopys-212-2016.pdf>.

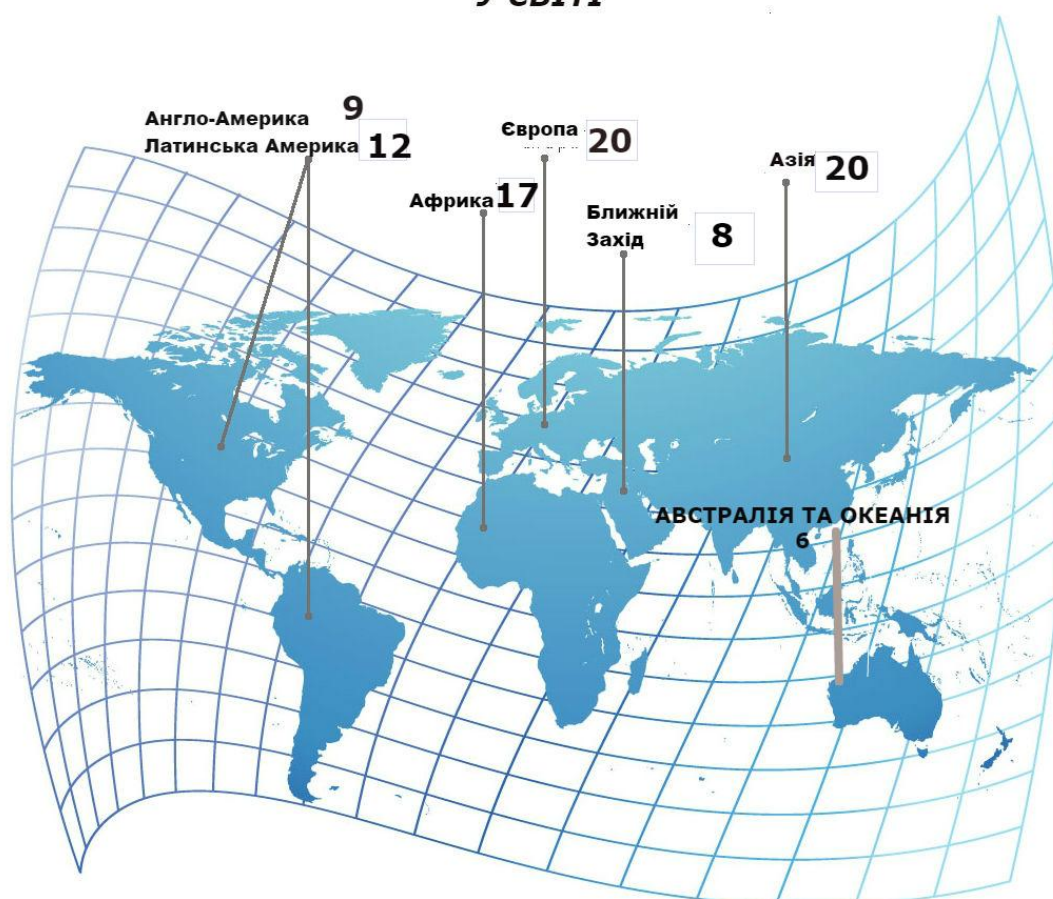
120. Slyvka R. *The preconditions for conflicts in Donbas and Crimea: similar and diverse features* // *Minorities in the borderlands and on the fringes of countries*. Edited by M.Sobczyński and M.Barwiński. Łódź, 2017. (Region and Regionalism). No. 13;1. P. 187-224.

121. Rey, V., Groza, O. (2009). *Balkans*. *International Encyclopedia of Human Geography*. Editors-in-Chief R. Kitchin and N. Thrift. Amsterdam: Elsevier, 1, 265-272.

122. Resolution 242 (1967) [Электронный ресурс] Режим доступу: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/240/94/IMG/NR024094.pdf?OpenElement>, 13.09.2012.

123. Prescott J. R. V. *Political frontiers and boundaries* / J. R. V. Prescott. – London : Allen & Unwin, 1987. – 154 s.

ДОДАТОК А

**КІЛЬКІСТЬ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ СПОРІВ
У СВІТІ**

ДОДАТОК Б

**Китайсько-Японський територіальний спір
за острови Сенкаку**

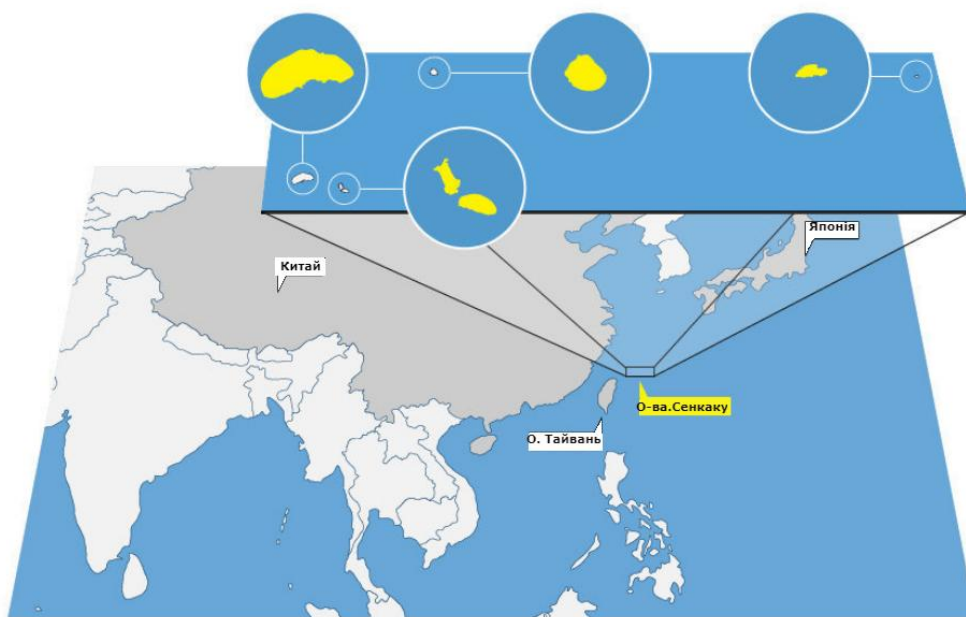
Острови знаходяться
в акваторії
Тихого океану

Має площу 6,3 кв.км

Архіпелаг складають :
3 скали та 5 островів

ДОДАТОК В

